

Jelige: Hans Kelsen

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. Önvédelem joga állami és nem állami szereplők ellen	4
1. 1. Az önvédelem normatív alapjai	4
1. 2. Vélemények és állami gyakorlat szeptember 11. után.....	9
1. 3. Önvédelem és az Iszlám Állam	13
2. „Gyenge” vagy bukott államok	16
2. 1. Vonatkozó állam gyakorlat.....	17
2. 2. Bukott állam Szíria vagy Irak?	21
3. A külföldi beavatkozás jogszerűsége	23
3. 1. A klasszikus humanitárius intervenció elmélete.....	26
3. 2. Állami védelem felelőssége	28
Összefoglalás.....	31
Irodalomjegyzék.....	32

A terrorizmus, mint eszköz régóta jelen van a szélsőséges eszmét valló államok, csoportok és egyének eszköztárában, a fenyegetett államok kormányai pedig régóta próbálnak szervezeten fellépni ez ellen.¹ A hidegháború idején megnövekvő terrorizmus miatt 9 nemzetközi egyezmény született 1963 és a 1988 között,² az ENSZ pedig 1972-től kezdve foglalkozott a terrorizmus üldözésének kérdésével.³ Ami közös volt mindezen egyezményekben, hogy a büntetőjog eszközével kívántak fellépni a terrorizmus ellen. A 2001. szeptember 11. után született egyezmények továbbra is ilyen alapra helyeződnek,⁴ míg az államok, és különösen az Egyesült Államok gyakorlatában emelkedett a fegyveres fellépés alkalmazásának gyakorisága az ilyen szervezetekkel együttműködő államok ellen. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának (a továbbiakban: BT) szeptember 12-én elfogadott 1368. számú határozata egyhangúlag elítélte a terrortámadásokat, megerősítette az Egyesült Államok önvédelemhez való jogát, valamint felhívta az államokat, hogy közösen lépjenek fel a támadást kitervelő terroristák bíróság elé állítása érdekében.⁵ Ez hallgatólagos felhatalmazásnak tekinthető a terrortámadást megszervező al-Kaidát közismerten támogató afganisztáni tálib vezetés ellen,⁶ még ha az önvédelem gyakorlásához nincs is szükség a BT felhatalmazására.

Az ezután megindított afganisztáni háborút a nemzetközi közösség széles körben támogatta: 36 állam aktív támogatást ajánlott, 44 állam az átrepülést engedélyezte területe felett, az iszlám államok pedig szinte egyáltalán nem tiltakoztak. Bár az ENSZ BT egyetlen vonatkozó határozatában (1368. és 1373.) sem adott kifejezett felhatalmazást fegyveres műveletre, valamint nem nevezte meg kivel szemben áll fenn az Egyesült Államok jogos önvédelmi helyzete, a Bush-adminisztráció ettől kezdve „önkéntesen alkalmazott legitimációs formulaként” az ENSZ Alapokmány (a továbbiakban Alapokmány) 51. cikkére, a jogos önvédelemre hivatkozott (Bush-doktrína).⁷ Az Egyesült Államok az afganisztáni

¹ A terrorizmus elleni szervezett fellépésről bővebben lásd: Aleksandar Marsavelski: *The Crime of Terrorism and the Right of Revolution in International Law*. In: 28 Conn. J. Int'l L. 243 2012-2013, 243–295. o.; Benke József: *Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember – A nemzetközi terrorizmusról*. Magvető Kiadó, Budapest, 1989, 16. o.; Myra Williamson: *Terrorism, War and International Law: The Legality of the Use of Force Against Afghanistan in 2001*. Ashgate Publishing, 2013, 26–28. o.

² Ezeket bővebben lásd: <http://www.un.org/en/terrorism/instruments.shtml>, ENSZ (Elérés ideje: 2014. október 3.).

³ Benke: i. m. 16–17. o.

⁴ Lásd például: CETS 193 Az Európa Tanács Egyezménye A terrorizmus megelőzéséről (Varsó, 2005. X. 15.), hazánkban a 2011. évi II. törvény hirdette ki; A nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló Nemzetközi Egyezmény (Egyesült Nemzetek, 2005), hazánkban a 2007. évi XX. törvény hirdette ki

⁵ ENSZ BT 1368. határozata, S/RES/1368 (2001)

⁶ Kecskés Gábor: *Az iraki háború a ius ad bellum tükrében*. In: Állam- és jogtudomány, 2007/1. szám, 151. o.

⁷ A Bush-doktrína részletesebb tárgyalásra kerül majd a következő fejezetekben. Kecskés Gábor: *Az iraki háború mint az amerikai kormányzat terrorizmus elleni harcának eszköze*. In: Rendészeti Szemle 2009/9. szám, 113–114. o

győzelem után, a nemzetközi közösség szolidaritását élvezve az iraki Szaddam Husszein-rezsim felé fordította a figyelmét, amelyet Bush elnök már korábban haramiaállamnak, a gonosz tengelye részének deklarált, és amely ellen az öbölháborúban már egyszer harcoltak amerikai és szövetséges csapatok.⁸ A 2003 márciusában megindult hadműveletre kifejezett felhatalmazás nem született az ENSZ BT részéről, így az amerikai kormány a különböző határozatok (678., 687. és 1441.) együttes értelmezésével tekintette magát felhatalmazva. Az amerikaiak a terrorizmus elleni küzdelem mellett iraki tömegpusztító fegyverek állítólagos létét (ami utóbb valótlannak bizonyult) és az iraki nép felszabadítását, valamint demokratizálását használták érvként a támadás legitimációjára.

Irakban Szaddam Husszein uralmának megdöntése után – mivel a diktátor már régen leszámolt a civil társadalommal – az iszlám síita vallási irányzatát követő, száműzött elit került az ország élére, ami 2006-ban elérte, hogy saját jelöltjét, Núri al-Málikit válasszák meg miniszterelnöknek.⁹ Míg az észak-iraki kurdok az új föderális rendszerben saját regionális kormányt és parlamentet kaptak, addig a szunnita kisebbség kedvezőtlenebb helyzetbe került a korábbi rendszerhez képest. Jól bizonyítja ezt, hogy a terroristák 2014-es szunnita többségű észak- és nyugat-iraki területeken indított offenzívája idején az ott állomásozó katonai egységek harc nélkül felbomlottak, fegyvereiket hátrahagyva vagy egyenesen átállva a támadók oldalára.¹⁰ A mostani válsághoz a kormány hatalmának instabilitása mellett hozzájárult az is, hogy az al-Máliki-kormány mesterségesen duzzasztotta fel a hadsereg létszámát, annak parancsnokaivá pedig inkompetens, de politikailag lekötöztetett személyeket nevezett ki.¹¹

Az Iszlám Állam Irakban kezdte meg működését, de a szíriai polgárháború idején megszerzett területeknek köszönhetően vált jelentős tényezővé. A szervezet 2013-ban felvette az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIS) nevet. Soraikban a Szír Nemzeti Koalíció adatai szerint számos szíriai tiszt szolgál, valamint egykori iraki baaszista tisztek, köztük a Szaddam-rezsim legmagasabb rangú szabadrábon lévő tagja, Izzat al-Dúri, akiknek katonai vezetése alatt Irak mintegy egyharmadát vonták ellenőrzésük alá.¹² Ezt követően 2014. június

⁸ Kecskés Gábor: *Az iraki háború mint...* 119–120. o.

⁹ A síitákat is megosztó miniszterelnök két hónapos politikai válság után mondott le az elnök által korábban megbízott utódja, Haider al-Abadi javára. Chris Bowlby: *Merre tart Irak?* In: BBC History 2014/10. szám, 18–19. o.

¹⁰ Trautman Balázs: *Irak szétesőben?* In: Magyar Honvéd, 2014/9. szám 8–9. o.

¹¹ Chris Bowlby: i. m. 18. o.

¹² Charlotte Alfred: *The Strange Irony Hidden Among The Highest Ranks Of ISIS*. The Huffington Post, Online: http://www.huffingtonpost.com/2014/09/12/isis-baathist-alliance_n_5792172.html (Elérés ideje: 2014. október 5.)

29-én az ISIS vezetője, Abu Bakr al-Bagdadi kikiáltotta az Iszlám Állam kalifátusát.¹³ A cím használatára és így az iszlám világ legmagasabb tisztségének vallási tisztségének vindikálására utoljára az Oszmán Birodalomban volt példa. Példa nélküli az, hogy egy terrrorszervezet önálló államiségre törekedjen, az Iszlám Állam pedig már régóta jelentős erőfeszítéseket tesz, hogy területén közműszolgáltatást, oktatást, egészségügyi szolgáltatásokat nyújtson,¹⁴ valamint, hogy hasonló gondolkodású muzulmánokat telepítsen le az általa uralt területen.

A dolgozat célja, hogy a *ius ad bellum*ra vonatkozó nemzetközi jogi szabályok fényében elemezze az Iszlám Állammal vívott harcokat, illetve megvizsgálja, hogy nem nemzetközi vagy nemzetközi fegyveres konfliktusról beszélhetünk-e. Különösen komplex helyzetet teremt, hogy az általa uralt szíriai és iraki területek között az Iszlám Állam teljesen eltörölte a határokat, egyszerre két kormány haderejével, számos felkelőcsoporttal és a kurdokkal is harcot folytatva. Ennek megfelelően a következőkben vizsgálni fogjuk az egyes megtámadott államok önvédelemhez való jogát, a „gyenge” és bukott államokra vonatkozó nemzetközi gyakorlatot és annak önvédelmi relevanciáját, a külföldi beavatkozások jogosságát és az egyes felkelőcsoportok direkt külföldi támogatásának jogszerűségét.

1. Önvédelem joga állami és nem állami szereplők ellen

1. 1. Az önvédelem normatív alapjai

A háborúindítás tilalma hosszú ideig szóba sem került a nemzetközi jogban. Az első lépések egyike az 1907-es Drago–Porter-egyezmény volt, ami a pénzügyi követelések fegyveres behajtását tiltotta meg. Az első világháború után, 1928-ban született meg a Briand–Kellogg-paktum, ami már az általános háborúindítási tilalmat tűzte ki célul, de csúfos kudarcot vallott. Az 1945-ben elfogadott ENSZ Alapokmány is kimondta a fegyveres erőszak alkalmazásának tilalmát. Ez alól két kivételt fogalmaztak meg: az egyik a Biztonsági Tanács VII. fejezet körében adott felhatalmazása fegyveres erő alkalmazására, a másik az önvédelem természetes joga, ezen eseteket kivéve minden esetben illegális az erőszak alkalmazása.¹⁵ YOO szerint ez az erőszak alkalmazásának rendszere az ENSZ-ben rendészeti jellegű, vagyis az államok lemondanak az erőszak alkalmazásáról az ENSZ javára, akárcsak állampolgáraik

¹³ *Exclusive: Top ISIS leaders revealed.* Al Arabiya News, 2014. február 13. Online: <http://english.alarabiya.net/en/News/2014/02/13/Exclusive-Top-ISIS-leaders-revealed.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 14.)

¹⁴ Az Iszlám Állam belső hatalomgyakorlásáról és törekvéseiről lásd: Charles C. Caris–Samuel Reynolds: *Middle East Security Report 22. – ISIS Governance in Syria.* Institute for the Study of War, 2014. július. Online: http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISIS_Governance.pdf (Elérés ideje: 2014. október 5.)

¹⁵ Aureliusz Wlaz: *Preclusion of Wrongfulness of the Use of Force.* In: 13 Int'l Comm. L. Rev. 125 2011, 126. o.

az államok javára.¹⁶ Mivel a BT felhatalmazás nem gyakori eset (mindössze két alkalommal került rá sor),¹⁷ érdemesebb megvizsgálnunk a másik kivételt. Szeptember 11. előtt is több kísérlet történt rá, hogy államok az Alapokmányba ütköző cselekményeiket a terroristákkal szembeni önvédelemként próbálják igazolni, például Izrael a bejrúti nemzetközi repülőtér 1968-ban végrehajtott bombázását.¹⁸ Ezek azonban valójában fegyveres represszáliák voltak azon országok ellen, ahonnan a terroristák működésüket folytatták. Az ilyen válaszakciók a 2625. számú közgyűlési határozat alapján jogellenesek,¹⁹ és az egyes esetekben az ENSZ BT is elítélte az ezzel élő államokat határozataiban.²⁰ ROBERTO AGO szerint az önvédelemnek nem szabad, hogy büntető jellege legyen,²¹ és valójában ez különbözteti meg a represszáliától, ami egy jogsértésre adott jogsértő válasz. Az önvédelem célja ugyanis a jogtalan támadás megállítása vagy visszaverése, és csak eddig, illetve az ENSZ BT határozatának meghozataláig terjedhet.²² Az Alapokmány 51. cikke a következőképpen fogalmaz az önvédelemmel kapcsolatban:

„A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és a biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat meg nem tette.”

A szöveg nem tesz említést arról, hogy ki és mikor kell, hogy elkövesse a támadást, és így egy állam önvédelemi helyzetbe kerüljön. A támadás indítója, bár nincs konkrétan belefoglalva a szövegbe, az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdés alapján értelmezve egy másik állam kell, hogy legyen, amit az agresszió fogalmát meghatározó 3314. számú közgyűlési határozat is megerősít. 2001 előtt ez mind az államok, mind a jogtudósok részéről általános elfogadott álláspont volt,²³ azt követően azonban inkább ellentétes tendencia a jellemző.²⁴ Ugyanakkor ezután a szélesebb közvélemény elé került az 51. cikk angol és francia nyelvű

¹⁶ John C. Yoo: *Force Rules: UN Reform and Intervention*. In: 6 Chi. J. Int'l L. 641 2005-2006, 643. o.

¹⁷ Ezek az 1950-es koreai és 1991-es öbölháború voltak. John C. Yoo: *Force Rules*... 645. o.

¹⁸ A támadás az El Al 253-as járatán végrehajtott palesztin terrortámadásra adott válasz volt, amelynek során Izrael légitámadást hajtott végre a bejrúti nemzetközi repülőtér ellen, 13 civil gépet megsemmisítve. A fegyveres represszáliát az ENSZ BT 262. számú határozatában elítélte. S/RES/262 (1968)

¹⁹ ENSZ Közgyűlés 2625. határozata (1970), Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, A/RES/2625 (XXV.)

²⁰ Kajtár Gábor: *A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban*. PhD értekezés, 2014, 250–254. o.

²¹ Judith G. Gardam: *A Role for Proportionality in the War on Terror*. In: Nordic Journal of International Law 74: 2005, 8. o.

²² Judith G. Gardam: i. m. 11. o.

²³ Frederik Naert: *The Impact of the Fight Against International Terrorism on the Ius ad Bellum After '11 September'*. In: 43 Mil. L. & L. War Rev. 55 2004, 60. o.

²⁴ Jordan J. Paust: *Self-Defense Targetings of Non-State Actors and Permissibility of U.S. Use of Drones in Pakistan*. In: 19 J. Transnat'l L. & Pol'y 237 2009-2010, 237–239. o.

változata közötti lényeges nyelvtani különbség: míg előbbi a fegyveres támadás (*armed attack*), utóbbi a jóval szűkebb értelmű fegyveres agresszió (*agression armée*) kifejezéssel operál. Amennyiben az angol nyelvű változatot fogadjuk el, a csak államok által elkövethető agresszió nem feltétele az önvédelemnek, így elviekben nemcsak államokkal szemben állhat fent önvédelmi helyzet. KAJTÁR a fegyveres támadást összeveti a 2. cikk (4) bekezdésébe foglalt erőszaktilalommal, és megállapítja, hogy minden erőszak Alapokmányba ütköző, de csak a nagyon súlyos esetek keletkeztetnek önvédelmi helyzetet. Ezzel együtt szerinte a fegyveres támadás az agressziónál szűkebb kategória, és annak legsúlyosabb esetei értendők ide.²⁵

Az önvédelem meghatározásában a Nemzetközi Bíróság szerepe is igen fontos, ami már a Korfu-szoros ügyében 1949-ben hozott ítéletében kimondta azt, hogy „*minden állam kötelessége, hogy saját területét ne engedje tudatosan használni olyan cselekményekre, amelyek ellentétesek más államok jogaival*”.²⁶ Ennek megfelelően, ha egy állam élni kíván az önvédelem jogával, először is bizonyítania kell, hogy a terroristák által bázisként használt állam is érintett a támadásban. Az 1974-ben elfogadott 3314. számú közgyűlési határozat az agresszió esetei köré sorolja, ha egy állam zsoldosokat, fegyveres bandákat küld a másik területére vagy komoly szerepe van ezek támadásnak minősíthető akcióiban, jelen esetben a terrortámadások szervezésében és végrehajtásában. Az állami betudás szintjét a Nemzetközi Bíróság az 1986-os Nicaragua-ügyben vizsgálta.²⁷ Az Egyesült Államok pénzzel és fegyverekkel támogatta az 1979-ben hatalomra jutott sandinista kormány ellen lázadó fegyvereseket (ún. „kontrákat”), elaknásította a környező vizeket, amiért Nicaragua a Nemzetközi Bírósághoz fordult. Az ítéletben a testület szétválasztotta a *ius ad bellum* és a *ius in bello* kérdéseket. Az emberi jogsértések USA-nak való betudhatóságát államfelelősségi szempontból vizsgálva a „hatékony ellenőrzés” feltételét kötötte ki, és ez alapján megállapította, hogy ehhez az anyagi támogatás, kiképzés és szervezés nem elegendő. Ezt a háborúindítási kérdéseket vizsgáló részben úgy alkalmazta, hogy kijelentette, fegyveres támadást nem kell ugyan közvetlenül egy államnak elkövetnie, de neki betudhatónak kell lennie.²⁸ Más mércét állapított meg az ENSZ BT 827. határozatával létrehozott Ex-jugoszláv Nemzetközi Törvényszék (ICTY) a Tadić-ügyben, ahol az elkövetett humanitárius jogsértések kapcsán azt vizsgálta, milyen kapcsolat állt fenn a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) és a boszniai

²⁵ Kajtár Gábor: i. m. 55–57. o.

²⁶ „Every State's obligation not to allow knowingly its territory to be used for acts contrary to the rights of other States”. Corfu Channel (UK v. Alb.), 1949 ICJ Rep. 4, 22. o. (Apr. 9.)

²⁷ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nic. v. USA), Merits, Judgment. ICJ Rep. 1986, 14. o.

²⁸ Kajtár Gábor: i. m. 145–148. o.

Szerb Köztársasági Hadsereg (VRS) között. A testület azonban több súlyos hibát is vétett, így például az államfelelősség mércéjét alkalmazta a humanitárius jogé helyett (ezzel túllépve hatáskörén), összemosta a teljes függőség és a hatékony ellenőrzés mércéit, utóbbit hibásnak minősítve (nemcsak hatáskörén túllépve, de a hierarchiában felette álló Nemzetközi Bíróságot bírálva felül). Helyette az „általános ellenőrzés” mércéjét szabta meg, KAJTÁR szerint egyértelműen azzal a céllal, hogy a konfliktust nemzetközinek minősíthesse. Ő ezt az ítéletet tartja a bírói aktivizmus legnegatívabb formájának.²⁹ A Nicaragua-ügyben meghatározott követelmény az afganisztáni beavatkozás idején nem állt fenn, ám a nemzetközi közösség jelentős része mégis elfogadta az önvédelemre hivatkozó amerikai érvelést.³⁰

Az önvédelem alkalmazásának időbelisége összefügg két további fontos, az Alapokmányban nem rögzített feltétellel: a szükségességgel és arányossággal. Ezeket az 1837-es Carolina-ügyből szokás levezetni, ahol Daniel Webster amerikai külügyminiszter azt fogalmazta meg, hogy *„az önvédelem olyan azonnali, mindent elsöprő szükségszerűség, amely más eszközök igénybevételére nem hagy lehetőséget, és amikor megfontolásra sincs idő”*.³¹ Ugyanakkor a Caroline-ügy napjainkra a jelenleg fennálló háborúindítási jogot kiterjesztően értelmezni kívánók kedvenc hivatkozási alapja lett. KAJTÁR velük szemben elveti az ügy 1945 után történő alkalmazásának lehetőségét, mivel a Webster-formula kialakulásának idejében egyrészt nem létezett általános háborúindítási tilalom, valamint Webster valójában a szükséghelyzet, nem az önvédelem definícióját adta meg. A belőle később levont téves következtetések ellenére az abból eredő követelmények az önvédelemre vonatkozó nemzetközi szokásjog részét képezik.³²

Az időbeliség kapcsán beszélhetünk a támadás bekövetkezte előtt és után végrehajtott önvédelemről. Az önvédelemnek főszabály szerint akkor lehet helye, ha a támadás már bekövetkezett, ez céljából (támadás megállítása vagy visszaverése) is eredő követelmény. Ugyanakkor sokan érvelnek amellett, hogy az államoknak nem kötelessége megvárni ezt, ha a támadás már küszöbön áll, főleg a modern fegyverzet tükrében, amelyek képesek rövid idő alatt megsemmisíteni védelmi erejüket.³³ A megelőző önvédelemnél (*anticipatory self-defence*) a küszöbön álló támadás megelőzését célzó preemptív önvédelem és a fegyveres támadás feltételezett bekövetkezésére irányuló preventív önvédelem között. Ez utóbbi nemzetközi jogi tilalom tárgyát képezi. Ezek között a fő különbség, hogy míg a megelőzőnél

²⁹ A Tadić-ügy részletesebb kritikájáért lásd Kajtár Gábor: i. m. 157–171. o.

³⁰ Rada Mátyás: *A terrorizmus elleni állami önvédelem – kiállja-e a betudhatóság az idő próbáját?* In Jogi tanulmányok, 2012/2. kötet, 214–216. o.

³¹ Kajtár Gábor: i. m. 259. o.

³² Kajtár Gábor: i. m. 259–266. o.

³³ Rada Mátyás: i. m. 211. o., Kecskés Gábor: *Az iraki háború a ius...* 173. o.

küszöbön áll a támadás, a megakadályozónál a másik állam csupán csak valós veszélyt jelent.³⁴ Az államok közül elsősorban Izrael és az Egyesült Államok tartotta fent magának a megelőző csapásra való jogot, ami az USA-ban a Bush-adminisztráció idején a Bush-doktrínában („terrorizmus elleni háború”, War on Terror) teljesedett ki. E külpolitikai doktrína szerint az Egyesült Államok állandó önvédelmi helyzetben van a terrorizmus ellen, és Bush elnök nyilvánvalóvá tette, hogy bárki, aki menedéket nyújt vagy segíti a terroristákat, ellenségnek számít. A megelőző csapás a doktrína négy fontos elemének egyike volt.³⁵

Az arányosság GARDAM szerint, bár a tudományos életben elhanyagolt kérdés, a szokásjog révén megjelenik az államok gyakorlatában. Ez biztosítja, hogy az erő használata a nemzetközi jogban arányos legyen az elérendő céllal, figyelembe véve azon ország területi integritását, infrastruktúrájának pusztulását, katonai veszteségeit stb., amely ellen alkalmazásra kerül.³⁶ Elterjedt vélemény az, hogy az arányosságnak a támadó hadereje ellen bevetett védekező erő méretében és fegyverzetében kell megnyilvánulnia, ám sokkal fontosabb tényező szerinte az önvédelem földrajzi kiterjedése és pusztító hatása. Így elsősorban arra a területre terjedhet ki, ahol a támadás, amelyet megállítani kívánnak, bekövetkezett, bár az 1991-es öbölháború során nemcsak Kuvait területéről üzték ki az iraki csapatokat, de mélyen betörték Irak területére is.³⁷ Fontos még az, hogy elhatároljuk a *ius ad bellum*-ban létező arányosságot a *ius in bello*-ban alkalmazottól, mivel a gyakorlatban sokszor elmulasztanak különbséget tenni közöttük, így például egyes szerzők nem említik melyik arányosságra utalnak írásukban. A fő különbség abban határozható meg, hogy míg első esetben egy fegyveres támadásra adható jogszerű válaszokat határolja be, addig a második esetben egy katonai akció várható előnyeit veti össze a várható kollaterális kárral.³⁸ Ennek megfelelően elképzelhető, hogy ami a *ius in bello* szerint arányosnak minősül, az a *ius ad bellum* szerint nem az.

1. 2. Vélemények és állami gyakorlat szeptember 11. után

Érdekes megvizsgálnunk a szeptember 11. utáni szerzői véleményeket és a kapcsolódó állami gyakorlatot, hogy megállapíthassuk, mennyiben tekint a jogtudomány és az államok vezetése másként a nemzetközi jog háborúindítási rendszerére. Megfigyelhető, hogy

³⁴ Theresa Reinold: i. m. 247. o.

³⁵ A másik három elem a moralizálás, vagyis világ egyértelmű jóra és rosszra történő felosztása és a demokrácia elkötelezett terjesztése; a terrorizmus aszimmetrikus jellege és a hagyományos eszközök eredménytelensége az ellene való fellépésben voltak. Bővebben lásd: Kajtár Gábor: i. m. 238-248. o.

³⁶ Judith G. Gardam: i. m. 5. o.

³⁷ Judith G. Gardam: i. m. 13–16. o.

³⁸ Theresa Reinold: i. m. 248. o.

az állandósuló terrorizmustól való félelem következtében egyre többen érvelnek amellett, hogy a túlélés érdekében konfrontálódni kell, és ennek érdekében csökkenteni az egyes országok Alapokmányba foglalt kööttségeit. Ugyanakkor WLaz szerint az államok erős ellenállása miatt ezek a felvetések semmilyen nemzetközi normatív következménnyel nem jártak.³⁹ Az Egyesült Államok egy időben saját belső jogszabályaival, mint például a PATRIOT Act, a nemzetbiztonsági stratégia, a belbiztonsági törvény és a nemzeti stratégia a terrorizmus leküzdése érdekében a nemzetközi jog alá tartozó kérdéseket próbált meg szabályozni. Így például kötelezettségként írta elő, hogy a terrorizmus előkészületeit még lehetőleg az USA határain kívül akadályozzák meg.⁴⁰ Ahogy ennek kapcsán KECSKÉS találóan megjegyzi, a terrorizmus elleni harc logikáját követve az iraki háborúnak csak akkor lehet vége, ha a terrorfenyegetettség a térségben megszűnik.⁴¹ Ugyan az Obama-adminisztráció 2011-ben véget vetett a nemzetközi kapcsolatokban és az Egyesült Államok presztízsében súlyos károkat okozó katonai jelenlétnek,⁴² a terrorfenyegetettség sem a hadműveletek befejezésekor, sem a katonák kivonásakor és – mint az Iszlám Állam példája mutatja – napjainkban sem szűnt meg.

Az egyik legfontosabb vitakérdés napjaikban az, hogy nem állami szereplő támadása esetén fennáll-e az államok önvédelmi helyzete. SOFAER érvelése szerint azért van erre szükség, mert ha a nem állami szereplők támadására nem lehet fegyveresen reagálni, az azzal a következménnyel jár, hogy bármely állam a megtámadott önvédelmétől való félelem nélkül vethet be terroristákat a másik állam ellen.⁴³ Ugyanakkor, mint megvizsgáltuk, a Nicaragua-ügyben kidolgozott „hatékony ellenőrzés” esetén a támadás betudható egy államnak, és így a 3314. számú közgyűlési határozat szerinti agresszióknak minősül. Ugyanakkor az is látható, hogy az Afganisztánt uraló Talibán vezetés nem rendelkezett a Nemzetközi Bíróság által a Nicaragua-ügyben alkalmazott „tényleges ellenőrzéssel” az al-Kaida felett, sőt valójában az

³⁹ Aureliusz Wlaz: i. m. 127. o.

⁴⁰ Az USA terrorellenes belső jogalkotásáról lásd: Kecskés Gábor: *Az iraki háború mint az amerikai...* 115–118. o. Az ezekkel kapcsolatban felmerült emberi jogi kérdésekről bővebben: Miklósi Zoltán: *A terrorizmus elleni „háború” és az emberi jogok*. In: *Fundamentum* 2004/3. szám 43–49. o.

⁴¹ Kecskés Gábor: *Az iraki háború mint...* 124. o.

⁴² Samantha Power öt, Kecskés Gábor hat következményt sorol fel. Ezek pedig: az USA erejének és tekintélyének jelentős rombolódása; az elrettentési céllal indított Irak elleni háború ellentétes a nemzetközi jog alapfilozófiájával; a belső jogban jelentős hatalomkoncentráció a végrehajtó hatalom oldalán; az államok szuverén egyenlőségének elve erodálódott azáltal, hogy az USA egyoldalúan nyilvánította őket ellenséges államnak, illetve felborult a közel-keleti status quo: a térség azóta is konfliktusok, polgárháborúk színtere. Egyszersmind csökkent a bizalom az ENSZ-szel szemben, hiszen az Egyesült Államoknak állandó tagsága és így vétőjoga van a Biztonsági Tanácsban, így megakadályozhatta a mozgásterét csökkentő határozatok elfogadását. Kecskés Gábor: i. m. 126–128. o.

⁴³ Abraham D. Sofaer: *Terrorism as War*. In: *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, Vol. 96 (MARCH 13–16, 2002), 256. o.

al-Kaida támogatta fegyveresen a kormányt és nem fordítva.⁴⁴ A Nemzetközi Bíróság az izraeli ügyben a megszállt palesztin területen épített fal ügyében 2004-ben hozott tanácsadó véleményében nem fogadta el Izrael azon érvelését, hogy a Gázából indított támadások miatt önvédelmi helyzetben lenne, és egyúttal egyértelművé tette, hogy önvédelemre csak egy másik állam támadása esetén van lehetőség, Izrael pedig nem is hivatkozott arra, hogy a támadás egy más államból ered. Az ítélet megállapította még azt, hogy az ország felügyeletet gyakorol a megszállt terület felett, és a veszély ezen belülről ered, így nem esik azonos megítélés alá az 1368. számú BT határozattal.⁴⁵ Ezzel a bíróság azonban nem zárta ki, hogy nem állami szereplők ellen fennálljon az önvédelem joga, ha azok egy másik állam területén működnek. Érdemes ezért megvizsgálnunk a nevezett BT határozat értelmezését és hatását.

Ugyan VALKI szerint a szeptember 11-i támadás után elfogadott 1368. számú BT határozat, nyíltan nem kimondva, de elismerte a terrorizmus elleni önvédelem jogosságát,⁴⁶ és e véleményét MURPHY is osztja,⁴⁷ szerintem korántsem ilyen egyértelmű a helyzet. A BT határozatok ugyanis hallgatnak arról, hogy a konkrét ügyben fegyveres támadás történt-e és fennáll-e az önvédelmi helyzet.⁴⁸ Szokásjogként való elfogadottságához pedig hiányzik az annak kialakulásához szükséges időtényező, továbbá egy kógens normát csakis azonos szintű írhat felül, így az államok vonatkozó véleménye legfeljebb csak jelezheti a változással kapcsolatos igényt. Ezt az érvet GUILLAUME is rögzíti cikkében, utalva arra, hogy az állásponttal szembehelyezkedők közül sokak véleménye szerint az államok egyszeri egyhangú támogatása elszigetelt eset csupán, és önmagában semmiképp sem elegendő új szokásjog létrehozásához.⁴⁹ A későbbi gyakorlat is erre a következtetésre mutat, hiszen például az Európa Tanács és maga az Egyesült Államok volt az, aki elutasította Oroszország terrorizmus elleni önvédelemre való hivatkozását a grúziai Pankiszi-szorosban a csecsen terroristák ellen 2002-ben végrehajtott légicsapások idején. Az orosz érvelésben megjelent a vegyi fegyverekre való hivatkozás, mivel információk szerint a csecsen fegyveresek erre használták a szorost. A Bush-doktrínát követő USA pedig igen cinikus módon felszólította Oroszországot, hogy mérsékeljen a terroristákkal kapcsolatos külpolitikai hozzáállását, tartózkodjon a „nyers erő”

⁴⁴ Frederik Naert: i. m. 60. o.

⁴⁵ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ, Rep., 2004, 139.

Sean D. Murphy: *Self-Defense and the Israeli Wall Advisory Opinion: An Ipse Dixit from the ICJ?* In: The American Journal of International Law, Vol. 99, No. 1 (Jan., 2005), 62-76. o.

⁴⁶ Valki László: *A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog.* In: Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig, SVKH-CHARTAPRESS, Budapest, 2002, 116. o.

⁴⁷ Sean D. Murphy: 67–70. o.

⁴⁸ Frederik Naert: i. m. 64. o.

⁴⁹ Gilbert Guillaume: *Terrorism and International Law.* In: The International Comparative Law Quarterly, 2004=3. szám, 547. o.

használatától és ne sértse meg más államok területi szuverenitását.⁵⁰ A Kongói Demokratikus Köztársaságban működő kormányellenes lázadók elleni hadműveleteket folytató ugandai katonákkal kapcsolatban hozott 2005-ös ítéletben a Nemzetközi Bíróság nem fogadta el Uganda katonai akciókat önvédelemmel igazolni kívánó való érvelését. Kooijmans és Simma bírók azonban különvéleményt fogalmaztak meg és az 1368. és 1373. BT határozatra hivatkozva állították, hogy támadást nemcsak államok, hanem nem állami szereplők is elkövethetnek. Simma bíró megfogalmazta még azt, hogy „ésszerűtlen lenne, hogy megtagadjuk a megtámadott állam önvédelmi jogát, csak azért, mert nincs támadó állam, és ezt az Alapokmány se követeli meg.”⁵¹

Az önvédelem időbeliségi követelménye határaink kitolására vagy egyenesen elvetésére is történtek kísérletek. YOO arra hivatkozva tartja elfogadhatónak az időbeliség teljes elvetését, hogy ez lehetőséget adna az államoknak időben fellépni és mérsékelni a veszteségeket, ugyanakkor ezen véleményének semmiféle releváns jogi alátámasztást nem ad.⁵² TAFT a tömegpusztító fegyverek elterjedésére hivatkozva tagadja az azonnaliság kritériumának alkalmazhatóságát napjainkban, azzal érvelve, hogy ezek bevetése egy reguláris hadsereggel ellentétben nem előre látható, és képesek egy állam teljes védelmi erejét megsemmisíteni.⁵³ NAERT arra hívja fel a figyelmet, hogy a terrortámadások rendszerint igen rövid idő alatt mennek végbe – szeptember 11-én a kormányzatot órákig megbénító akciók alig néhány óráig tartottak –, és így az ellenük való fellépés akár fegyveres represszáliának is tekinthető, ha célja már nem a támadás megállítása.⁵⁴ RADA az időbeliség határának kitolásával kapcsolatban megfogalmazza, hogy az önvédelemre okot adó támadás bekövetkezte előtti önvédelem gyakorlása terrorszervezetek esetén szétfeszítheti a *ius ad bellum* kereteit, hiszen egy terrorszervezet esetén sosem lehet tudni, mely időpontban fog támadni,⁵⁵ mivel a terrorizmus egyik fontos eszköze a meglepetés. A másik hasonló veszélyt a folyamatos, tűszúrásszerű kisebb, támadásnak nem minősíthető katonai akciók esetén népszerű „események felhalmozódásának” (*accumulation-of-event*) doktrínája jelenti, ami a különböző fegyveres akciókat egybevéve állapítja meg az önvédelmi helyzet fennálltát. Ez

⁵⁰ Az ügyről részletesebben: Theresa Reinold: *State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11*. In: American Journal of International Law, 2011/2. szám, 252–257. o.

⁵¹ Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. Congo v. Uganda), 2005 ICJ Rep. 168, paras 29–31, 48–50 (Dec. 19.) Az ügyről bővebben lásd: Theresa Reinold: i. m. 258–263. o.

⁵² John Yoo: *International Law and the War in Iraq*. In: The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 3 (Jul., 2003), 563–576. o.

⁵³ William H. Taft, IV: *Preemptive Action in Self-defense*. In: Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), Vol. 98 (MARCH 31–APRIL 3, 2004), 331–333. o.

⁵⁴ Frederik Naert: i. m. 62–63. o.

⁵⁵ Rada Mátyás: i. m. 212. o.

azonban, mint REINOLD is írja, oda vezet, hogy egyes államok „kvázi-állandó önvédelmi helyzetbe” kerülnek, és bármikor élhetnek a válaszcsepítés lehetőségével.⁵⁶

BRUNNÉE és TOOPE írásukban úgy fogalmaznak, hogy szükséges ellenállni azon készletetésnek, hogy a nemzetközi jog elmúlt fél évszázadban kialakult háborúindítást korlátozó építményét leromboljuk, mivel az kompromisszumot jelent a biztonsági és egyéb szempontok között, ugyanakkor lehetségesnek tartják a rendszer fejlesztését.⁵⁷ Én magam is úgy gondolom, hogy a *ius ad bellum* szabályozása a legtöbb területen kielégítő, a nem állami szereplőkkel való álláspontjában viszont változásokra van szükség. KAJTÁR ellenzi az önvédelem jogának ilyen szintű szétfeszítését, mivel az szerinte nem fejlődés lenne, hanem visszatérés az 1945 előtti állapotához, és így az Alapokmány szellemiségével ellentétes helyzetet teremtene.⁵⁸ Én ugyanakkor csatlakozom Simma bírő véleményéhez, vagyis az államoktól nem lenne szabad megtagadni az önvédelem jogát, csak mert nem állami szereplő intézett ellenük fegyveres támadást. Különösen igaz ez, mivel a 21. században csökken a hagyományos államközi fegyveres konfliktusok szerepe és fokozatosan az olyan fegyveres konfliktusok kerülnek túlsúlyba, ahol az egyik harcoló fél nem állam, hanem irreguláris fegyveres szervezet. YOO is megjegyzi, hogy a fegyveres konfliktusok jelentős része egy államon belül zajlik le, és nem területszerzés a fő cél, a terroristák pedig képesek olyan erővel harcolni a konfliktusokban, mint amire korábban csak az államok voltak képesek.⁵⁹ Csatlakozom RADA érveléséhez, miszerint a Nemzetközi Bíróság értelmezésére és a szokásjog kialakulására való várakozás helyett az államoknak kógens normát kellene létrehozniuk, amelyben megteremtik az explicit lehetőséget a nem állami szereplőkkel szembeni fegyveres fellépésre.⁶⁰ Különösen fontos ez azért, mert végső soron a békés vitarendezést is alááshatja, ha a megváltozott állami gyakorlat nincs összhangban a nemzetközi joggal. Jelenleg az Alapokmány 51. cikke nem írja elő explicit azt, hogy csak állam által indított fegyveres támadás esetén lehet helye önvédelemnek, angol nyelvű változatában pedig nem szerepel az agresszió szó, elvben tehát nincs normatív akadály alkalmazásának. Csak a Nemzetközi Bíróság konzervatív határozatai jelentenek korlátot az elv gyakorlatba történő átültetése előtt, amelyek betartása ugyan nem kötelező az adott

⁵⁶ Theresa Reinold: i. m. 246. o.

⁵⁷ Jutta Brunnée-Stephen J. Toope: *The Use of Force: International Law after Iraq*. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 53, No. 4 (Oct., 2004), 790. o.

⁵⁸ Kajtár Gábor: i. m. 363. o.

⁵⁹ John C. Yoo: *Force Rules...* 646–647. o.

⁶⁰ Rada Mátyás: i. m. 220. o.

ügyben érintett államokon kívül,⁶¹ ugyanakkor a bíróság a későbbi ügyekben támaszkodik korábbi ítéleteire, így az azokban megfogalmazottak be nem tartása a békés rendezés során hátrányosan érintethetik a nem állami szereplő ellen fegyveres erőszakot alkalmazó államot, mint a KDK v. Uganda ügyben, ahol végül elmarasztalták Ugandát. Állami szempontból erre reakció lehet, hogy az erőszakkal fellépő állam nem egyezik bele, hogy az ügy a Nemzetközi Bíróság elé kerüljön, ám ez igen hátrányos következményekkel járna a bíróság viták békés rendezésében betöltött szerepére. Fontos megjegyezni, hogy nem szükséges a testület ítélete ahhoz, hogy a kötelezettségszegést jogellenesnek tekintsük, valamint ítéleteit továbbra is az Alapokmány hiteles értelmezésének kell tekinteni a jogvitákban.

Hogy ne a KAJTÁR által vizionált visszafejlődés valósuljon meg, a biztosítékot és megoldást szerintem REINOLD érvelése jelentheti, amely szerint a megváltozott körülmények között a fegyveres erő alkalmazásának fő korlátai az arányosság és szükségesség lehetnek, amelyek megakadályozzák, hogy az államok felelőtlenül alkalmazzák az önvédelem jogát a nem állami szereplőkkel szemben, és erőszak alkalmazására csak akkor kerülhessen sor, ha minden más lehetőség sikertelennek bizonyult.⁶² Hipotetikus példával élve: ha A államot a szomszédos B állam területéről nem állami szereplő részéről ér fegyveres támadás, és az nem betudható B államnak, A állam felléphet fegyveresen. Ennek azonban első feltétele a szükségesség, vagyis, hogy minden lehetőséget kimerítsen, hogy B-nek lehetősége legyen magának lefegyvereznie a fegyveres csoportot. Csak ha ezeket kimerítette A, kerülhet sor támadásra, az arányosság alapján csakis a nem állami szereplő által használt területre kiterjedve, ott is elsődlegesen a fegyveresek bázisai és nem az infrastruktúra ellen intézve támadásokat. Az időbeliség kitágítására tett kísérleteket azonban mindenképp el kell utasítanom, hiszen a tömegpusztító fegyverekkel támadó terroristák egyelőre nem több fikciónál, és egyedül ez az eset igazolhatná a megelőző csapás alkalmazását.

1. 3. Önvédelem és az Iszlám Állam

A Szíriában és Irakban folyó fegyveres konfliktus egyik résztvevője az Iszlám Állam, melynek rövid történetét a bevezetőben már ismertettük. A 2014. június 29-én bejelentett kalifátussal ez a fegyveres terrorszervezet saját államiságra való törekvését jelentette be. Ugyanakkor valószínűtlen, hogy bármely ország államelismerésben részesítené, hiszen a status quora – különösen a közel-keleti térség modernkori határait kisebb-nagyobb

⁶¹ Az Alapokmány 94. cikk (1) bekezdése csak az érintett államokat kötelezi a határozat betartására, a bíróság hivatalból pedig nem léphet fel, csakis állami kérelemre.

⁶² Theresa Reinold: i. m. 285. o.

változásokkal megszabó Sykes–Picot-egyezményre – gyakorolt fenyegetés hatására olyan régi ellenfelek kerültek egy oldalra, mint Irán és az Egyesült Államok, akik katonailag támogatják az iraki kormányerőket, és Oroszország is szállít vadászgépeket az ISIS ellen harcoló iraki hadseregnek.⁶³ Kérdésként merül fel azonban, hogy államnak tekinthető-e, és ennek megfelelően alkalmazható-e rá a *ius ad bellum* államokra vonatkozó szabályozása. Ez esetben az önvédelmi akcióikat az Iszlám Állam által ellenőrzött területeken fogatosíthatják. Az időbeliség feltétele egyértelműen teljesítettnek látszik. Figyelembe véve az Iszlám Állam agresszív külpolitikai törekvéseit, gyors előretörését iraki területen, illetve azt, hogy deklaráltan Irak és Szíria bekebelezésére (*debellatio*) törekszik, így diplomáciai megoldások nem elképzelhetők, ennél fogva a szükségesség kritériumának is megfelel a helyzet. Bizonyosnak tűnik, hogy a sikeres önvédelem végső soron az Iszlám Állam megszűnésével jár majd, hiszen annak államterülete teljes egészében jogszerűen Irak és Szíria szuverenitása alá tartozó területen van.

Az államiság kérdésének részletes elemzése ennek a munkának a kereteit jócskán szétfeszítené, ezért itt csak a releváns érvelést ismertetem. Először is le kell szögezmem, hogy az államok létrejötte inkább tény-, mint jogkérdés, mivel az államelismerés nem szükséges feltétele ennek. A montevideói egyezmény négy fő szempontot határoz meg, amelyek közül egy teljes bizonyossággal megvalósul. Ez pedig az állandó lakosság. A meghatározott terület jelen esetben igen nehézkesen lenne megállapítható, azonban ez nem is feltétele az államiság elismerésének.⁶⁴ Érdekes azonban megvizsgálnunk a nemzetközi jogban a Stimson-doktrínát, amely már 1932-ben kimondta, hogy az erővel végrehajtott nemzetközi területmódosítások nem ismerhetők el.⁶⁵ Összevetve azzal, hogy az Iszlám Állam teljes területét más államoktól szerezte fegyveres úton, ez megkérdőjelezi a pont teljesülését. Végül a más államokkal való kapcsolattartás képessége, ami az önálló és tényleges hatalomgyakorlást jelenti, valamint az ezzel összefüggő kormányzat létének feltétele, ami a kormányon kívül saját jogrend létét is feltételezi. Az Iszlám Állam saját fegyveres erővel rendelkezik, egyúttal jelentős erőfeszítéseket tesz bizonyos alapvető állami feladatok, így az elektromosság, az oktatás és az

⁶³ Adam Withnall: *Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with 'restoration of caliphate' in Middle East*. In: The Independent, 2014. 06. 30. Online: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 08.)

⁶⁴ Ian Brownlie: *Principles of Public International Law*. University Press, Oxford, 1998, 70–71. o.

⁶⁵ Ugyanakkor bírálói részéről ezt az a kritika érte, hogy ez nem több, mint az Egyesült Államok azon igényének a megfogalmazása, hogy maga döntse el, mely területváltozás jogos és mely nem. Horváth Andor: *A nemzetközi jog felbomlása*. In: Korunk 2006/4. szám, Online: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2006&honap=4&cikk=8172> (Elérés ideje: 2014. 12. 01.)

egészségügy biztosítására az ellenőrzése alatt álló területen.⁶⁶ Nem ismert, hogy bármiféle szervezett, kodifikált jogrendszer létezne az Iszlám Állam által uralt területeken, ilyen jellegű szervezettség valószínűleg csak részlegesen, a terület irányításával járó feladatok ellátása,⁶⁷ és az iszlám vallásjogban szabályozott kérdésekben fellelhető. Valószínű, hogy szervezett jogrend helyett a helyi vezetők saját kényére van bízva a napi feladatok ellátása, mint ahogy szervezett igazságszolgáltatás létéről sincs információnk. Léteznek emellett Irakban az ISIS-t támogató egyes szunnita fegyveres törzsek,⁶⁸ amik magukat igazgatják, ez azonban nem egy államtól elvárható szervezettséggel történik. Mindezek alapján az Iszlám Állam saját magának vindikált államisége ellenére nem rendelkezik az ehhez szükséges feltételekkel, hatalomgyakorlásának módozata nem egy saját jogrendszerre épül, ezért legitimitását csakis a fegyverek erejére támaszkodva nyerheti el, az *Ex injuria jus non oritur* jogelve alapján ez pedig nem keletkeztet jogot.

Így tehát, terrorszervezetként, vagyis nem állami szereplőként kezelve az Iszlám Államot, tekintjük át a *ius ad bellum* önvédelem szempontjából releváns részeit. Az egyértelmű, hogy az egyes államok saját területükön jogszerűen léphetnek fel az ország rendjét fenyegető fegyveresek ellen, sőt ez kötelességük is, ami az állam polgárait védő funkciójából ered. Ugyanakkor erősen kérdéses, hogy az iraki haderő saját területei pacifikálása után önvédelmet gyakorolhat-e az Iszlám Állam ellen Szíria területén.⁶⁹ Az itt a terroristák ellenőrzése alatt álló terület, vagyis Rakka, Idlib és Aleppó kormányzóságok nem állnak ténylegesen sem az Asszad-rezsim, sem a sok állam által legitimnek tekintett Nemzeti Koalíció felkelőinek irányítása alatt, és egyikük sem támogatja az Iszlám Államot, sőt fegyveres harcot folytatnak ellene.⁷⁰ Az önvédelmi jog ezért klasszikusan nem lenne gyakorolható, mivel a támadások mögött nem egy másik állam áll,⁷¹ hanem akcióit önállóan tervezi meg és hajtja végre. Ugyanakkor túlzott elvárás lenne Irakkal szemben, hogy hagyja

⁶⁶ Lásd: Charles C. Caris–Samuel Reynolds i. m.

⁶⁷ Al-Bagdadi kalifa alatt háromfős háborús kabinet, hétfős kormány működik, jól elkülönített feladatkörökkel, helyettesén keresztül pedig hat helyi kormányzó tartozik alá. Lásd: ISIS unveils 'cabinet' lineup: report. Al Arabiya News, 2014. július 11. Online: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/07/11/Check-out-Baghdadi-s-new-ISIS-cabinet.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 14.)

⁶⁸ Törös István: *Kényszerházasság*. In: Magyar Honvéd 2014/10. szám, 9. o.

⁶⁹ A kérdés azért nem a szíriai haderő vonatkozásában merül fel, mivel a polgárháborúban régóta patthelyzet állt elő, aminek katonai vagy politikai módon történő rendezésére nincs egyhamar kilátás.

⁷⁰ Ugyanakkor felmerült, hogy az Asszad-rezsim titokban kereskedik velük, mivel hadigépezetének szüksége van az elfoglalt olajlelőhelyekből kinyert olajra. Az ENSZ BT 2014. július 28-án elnöki közleményben hívta fel az összes tagállamot arra, hogy ne vásároljanak olajt a terrorszervezetektől, és akadályozzák meg a terrorizmus finanszírozását. Lásd: Security Council Voices Grave Concern over Reported Seizure of Oilfields by Terrorist Groups Operating in Syria, Iraq. Online: <http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11495.doc.htm> (Megtekintés ideje: 2014. 10. 08.)

⁷¹ Habár gyakran születnek találgatások, amelyek a szaúdi titkosszolgálatot, Katart, Jement vagy Izraelt jelölik meg a szervezet mögött valójában álló államként, ezek azonban eddig nem nyertek bizonyítást.

potenciálisan évekig területeit megtámadni, ami az infrastruktúra és a lakosság további súlyos pusztulásával járhat együtt, állandósítva a háborús helyzetet északon. Még ha sikerül is az Iszlám Állammal kooperáló szunnita törzseket ellenük fordítani,⁷² ilyen esetben nem lenne garancia rá, hogy nem állnának át újra az ő oldalukra, különösen a síita kormányzattal szemben érzett ellenszenvüket figyelembe véve. Önvédelem gyakorlására a szeptember 11. utáni ius ad bellum tágítására törekvő elméletek alapján, illetve az 51. cikkben található eltérő nyelvtani értelmezésre okot adó angol nyelvű kifejezésre történő hivatkozással nyílhat lehetőség. Ez a szeptember 11-i gyakorlat alapján még akkor is elképzelhető, ha nem a mostani nagy intenzitású, kiterjedt támadások folytatódnak, hiszen több ügyben is elfogadni látszott a Nemzetközi Bíróság az „események felhalmozódásának” doktrínáját.⁷³ A megoldást az állami gyengeséggel kapcsolatban kialakulni látszódnó nemzetközi gyakorlat jelentheti, amelynek során az államok egyre jobban tolerálják a fellépni képtelen vagy nem akaró államok területén a nem állami szereplők fegyveres támadásával szembeni védelmet. Ezt a kérdést a következő fejezetben vizsgáljuk meg részletesebben, azonban elsődlegesen az önvédelmi jog vonatkozásában.

2. „Gyenge” vagy bukott államok

A terrrorszervezeteknek védett területre van szükségük, hogy felkészülhessenek és megtervezhessék az akcióikat, ez pedig csakis egy-egy állam területén képzelhető el, amely irányítja, támogatja, tolerálja őket vagy képtelen fellépni ellenük.⁷⁴ KAJTÁR szerint csak igen ritka esetben képzelhető el, hogy egy terrrorszervezet elleni fegyveres önvédelem ne érintsen közvetlenül egy másik államot se, ez legfeljebb az Antarktiszon, nemzetközi vizeken vagy légtérben és a világűrben lenne elképzelhető.⁷⁵ Az önvédelem normatív alapjainál már részleteztük, hogy egy államnak mikor tudható be a terroristák támadása. Szeptember 11. után merült fel szélesebb körben, hogy amennyiben nem ez a helyzet áll fenn, hanem egy adott állam nem képes vagy nem akar fellépni a területén működő terrrorszervezetek ellen, akkor más államok alkalmazhatnak-e fegyveres erőt annak területén önvédelemként. Míg előbbi esetben az állam nem rendelkezik a szükséges erőforrásokkal, hogy maga tegye meg ezt, utóbbi esetben tudatosan biztosít nekik menedéket, és elutasítja, hogy más államok a nevében eljárjanak velük szemben. Egyes szerzők, például WEDGWOOD egyenesen azt állítják, hogy a fellépni nem hajlandó, emberi jogsértéseket elkövető és felelőtlen vezetésű országokat nem

⁷² Törös István: i. m. 10. o.

⁷³ Például a KDK v. Uganda ügyben is. Lásd: Theresa Reinold: i. m. 258–263. o.

⁷⁴ Theresa Reinold: i. m. 249. o.

⁷⁵ Kajtár Gábor: i. m. 314. o.

kéne, hogy megillessen az Alapokmányban foglalt védelem az erőszak alkalmazásával szemben.⁷⁶ Ez, az „igazságos háború” (*just war*) elvét valló iskola alapvetően ellenzi a pozitív jogi szabályozást, mivel szerintük a jelenlegi, agresszióra vonatkozó szabályok csupán azt döntenek el, ki használt egy államok közötti konfliktusban először erőszakot, nem azt, hogy kinek van igaza. Erre gyakori példaként említik a humanitárius beavatkozást, ami népszerű hivatkozási alapnak számít az elképzelést támogató szerzők között, és amit a jelenlegi iraki és szíriai helyzetre való relevanciája miatt külön fejezetben később tárgyalunk.⁷⁷ Ellentétes véleményen van SCHACHTER, aki szerint a nem állami szereplők elleni önvédelem „túlságosan leegyszerűsített egy olyan világban, ahol az államok területi szuverenitása uralkodó alapelv”.⁷⁸

2. 1. Vonatkozó állami gyakorlat

Erre vonatkozólag érdemes megvizsgálni a 2001 óta történt eseteket, és azok fogadtatását a többi állam részéről, hogy képet kapjunk a jelenlegi állami gyakorlatról. Ebben az időszakban több példa volt arra, hogy államok fegyveresen avatkoztak be, ha valamelyik szomszédos állam nem volt képes a területén működő fegyveres csoportok ellen fellépni. Korábban már említettük Oroszország csecsen terroristák elleni légi csapásait Grúziában, amely végül arra készítette a grúz vezetést, hogy katonákat állomásoztasson a térségben. Uganda a KDK beleegyezése nélkül, annak területén végrehajtott lázadóellenes akcióit ugyan elítélte a Nemzetközi Bíróság, ugyanakkor 2009-ben Joseph Kabila elnök ismét engedélyezte a ruandai, dél-szudáni és ugandai erőknél, hogy területére lépjenek.⁷⁹ Ez azt mutatja, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság önmaga nem volt képes fellépni a területén működő fegyveres csoportok ellen. Ezzel kapcsolatban még két ügyet érdemes megvizsgálnunk: Izrael 2006-os dél-libanoni hadműveletét, illetve Törökország 2008-ban végrehajtott észak-iraki fegyveres akcióit.

A Libanonban működő, erősen szír kötődésű Hezbollah síita félkatonai szervezet a polgárháború idején jött létre az izraeli megszállás ellen. Jelenleg a reguláris hadsereggel azonos felszereltségű, jóval szervezettebb fegyveres szárnnyal bír, képviselte és effektív vétőjoga van a kormányban és a parlamentben, valamint a média egy részét is a kezében

⁷⁶ Theresa Reinold: i. m. 244–246. o.

⁷⁷ Erről bővebben lásd: Alex J. Bellamy: *When is it Right to Fight? International Law and Jus ad Bellum*. In: *Journal of Military Ethics*, Vol. 8, No. 3, 231245, 2009, 231–245. o.

⁷⁸ Aureliusz Wlaz: i. m. 159. o.

⁷⁹ Theresa Reinold: i. m. 261. o.

tartja.⁸⁰ Elsősorban ezért tekinthető a libanoni kormány fellépni képtelennek, hiszen nem rendelkezik a szükséges eszközökkel, hogy lefegyverezze a Hezbollah harcosait, akik államot alkotnak az államon belül. Izrael ennek ellenére Libanont tette felelőssé, amiért nem akadályozta meg az ellene irányuló akciókat, és légitámadások keretében súlyos infrastrukturális károkat okozott az országnak, több nem közvetlenül Hezbollah célpontot is támadva, mint például a bejrúti repülőtér. A BT-ben az izraeli követ úgy érvelt, hogy „...minden állam első és legfontosabb kötelezettsége, hogy megvédje polgárait bármilyen veszélytől. Hasonlóan fontos kötelezettségként hárul minden államra, hogy biztosítsa, civilek elleni szándékos támadások ne indulhassanak saját szuverén területéről.”⁸¹ Érvelése szerint, ha egy állam nem képes erre, azt kihasználják a terrrorszervezetek, ha pedig tevőlegesen támogatja őket, például menedéket vagy támogatást nyújt a számukra, akkor felelősséggel tartozik a nemzetközi jog megsértéséért. Ez államfelelősségi szempontból valóban igaz, ugyanakkor figyelembe véve a Nicaragua-ügyben hozott bírósági döntést, az önvédelmi jog megállapításához korántsem elégséges. Az államok többsége ennek ellenére elismerte Izrael önvédelemhez való jogát a konkrét ügyben, egyúttal a libanoni kormány felelősségét nem. Kofi Annan főtitkár kontraproduktívnak nevezte Izrael fegyveres fellépését, ami ahelyett, hogy a legitim kormányt segítette volna feladatai ellátásban, csak tovább gyengítette annak helyzetét. Valamint kijelentette, hogy „minden analógia a Talibán uralta Afganisztánnal teljesen téves. Siniora kormánya egyértelműen magáévá teszi a demokratikus eszméket. Megérdemel, és meg kell kapnia minden lehetséges támogatást a nemzetközi közösségtől.”⁸² A BT 1701. számú határozatában azonnali tűzszünetről rendelkezett és utasította Izraelt, hogy vonja vissza csapatait. Bár a határozat nem foglalkozott azzal, hogy önvédelmi helyzetben állt-e az ország, el sem ítélte azt.⁸³

Irak északi része az 1991-es öbölháború után vált a militáns Kurd Munkáspárt (PKK) egyik fontos bázisává, ahonnan tagjai Törökország elleni akciókat szervezhették. Törökország 2008-ban indított nagyszabású szárazföldi hadműveletet a terület ellen, ahol az iraki kormány nem rendelkezett a megfelelő eszközökkel a fegyveresek megfékezésére. A Nap-hadműveletre (*Güneş Harekatı*) keresztelt katonai akció keretében több ezer, tűzérséggel és légierővel támogatott katona lépte át az iraki határt. Törökország akciójáról nem értesítette a BT-t, ami ugyan nem kötelező feltétele az önvédelemnek, de annak értékelésénél fontos szempont lehet. Míg az Egyesült Államok hallgatólagosan támogatta, az EU elítélte

⁸⁰ Theresa Reinold: i. m. 263–264. o.

⁸¹ ENSZ BT S/PV. 5898 (Resumption 1) (2008)

⁸² ENSZ BT S/PV. 5492 (2006)

⁸³ ENSZ BT 1701. határozata, S/RES/1701 (2006)

Törökország magatartását. Oroszország, miközben a békés megoldást sürgette, egyértelművé tette, hogy egyetlen állam területén sem szabad hagyni, hogy azt terrorakciókra használják.⁸⁴

A harmadik esetnek azt tekinthetjük, mikor egy állam összeomlik, és kormánya többé már nem tud ellenőrzést gyakorolni a területe felett, így ott zsoldosok, terroristák, felkelők vagy hadurak kezébe kerül a hatalom. Az Egyesült Államok 2008-as Nemzetvédelmi Stratégiája úgy fogalmaz, hogy *„a kormányozatlan, alulkormányzott, rosszul kormányzott és vitatott területek termékeny talajt jelentenek az ilyen csoportoknak, akik kihasználva a helyi kormányzat irányítóképességében lévő hézagokat aláássák az állam és a térség stabilitását”*.⁸⁵ Mint ez a megfogalmazás mutatja, államok teljes összeomlása igencsak ritka, sokkal gyakoribb az, hogy míg az állam képes az alapvető funkciók, mint a közjólét biztosítására, azonban nem képes kontrollt gyakorolni a területén működő fegyveres csoportosulások felett. ROBERT JACKSON ezeket a külföldi támogatással és a nemzetközi jog segítségével életben tartott kormányzatokat „kvázi államok”-nak nevezi. Bár a Nicaragua-ügyben előírt átfogó felügyelettel nem rendelkeznek a terrorszervezetek felett ezek az államok, az ítéletet sosem fogadta el az Egyesült Államok, ahol Ronald Reagan elnöksége óta a kormányok maguknak vindikálják azt a jogot, hogy egy állam beleegyezése nélkül fegyveres erőt alkalmazzanak területén, ha nem tud vagy nem képes fellépni, semmiféle distinkciót nem téve a két eset között. REINOLD szerint az 1990-es évek közepétől figyelhető meg, hogy a nemzetközi közösség beavatkozik ezeken a területeken, mint például Koszovó vagy Kelet-Timor.⁸⁶

A bukott államokra a legjobb példa Szomália, ahol a központi kormányzat 1990-es években történt széthullása utáni években különböző hadurak irányították az ország területének jelentős részét. 2004-ben Abdullahi Juszuf Ahmed elnök vezetésével, az ENSZ, az Afrikai Unió és az Arab Liga támogatásával létrejött az ideiglenes kormány Baidoa városában. Az ország központi részét és a fővárost, Mogadishut 2006-ban ellenőrzése alá vonó Iszlám Bíróságok Uniója (ICU) iszlám vallási alapokon szerette volna megszervezni Szomáliát. Etiópia ugyanezen év júniusában mintegy tízezer katonát küldött Juszuf elnök támogatására és októberben beismerte, hogy „technikailag háború”-ban áll az ICU-val, amelyet annak irredenta követeléseivel és az etióp felkelők támogatásával indokolt. Az etióp

⁸⁴ Theresa Reinold: i. m. 268–272. o.

⁸⁵ *New U.S. National Defense Strategy Warns of Weak and Failing States, Emphasizes Alliances, Decries U.S. Opponents' Resort to International Law and Institutions*. In: *The American Journal of International Law*, Vol. 103, No. 1 (Jan., 2009), 142–144. o.

⁸⁶ Theresa Reinold: i. m. 249-251. o. A konkrét esetekről bővebben lásd: Sulyok Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004, 307–322. o.

katonák csak 2007 januárjában hagyták el az ország területét.⁸⁷ Az ENSZ BT 1725. számú határozatában a békés rendezésre tett kísérletet, ám a fő harcok decemberi kezdete után se nem ítélte el, se nem támogatta Etiópiát. Az Egyesült Államok légicsapásokkal támogatta az etióp erőket.⁸⁸

A fentebbi esetekből megállapítható gyakorlatot áttekintve több következtetést is levonhatunk. Például véve az izraeli követ ENSZ BT-ben elhangzott érvelését, ami a Korfu-szoros ügyében az államokkal szemben megfogalmazott követelmény újrafogalmazásának tekinthetünk. Egy államnak nem csak saját polgáraival, de a környező államok polgáraival szemben is kötelezettsége van, még hozzá, hogy területükről ne veszélyeztessék őket fegyveres csoportok. RADA ugyanezt az állami védelem felelősségének – amellyel később foglalkozunk – analógiájára határozza meg, vagyis az állam azon kötelezettségéből vezeti le, hogy megakadályozza területén a népirtást, háborús- és emberiség elleni bűncselekményeket. Ez alapján szerinte az államok elsődleges kötelezettsége, hogy megakadályozzák területükön a terrrorszervezetek működését, és hogy onnan támadások indulhassanak más államok ellen.⁸⁹ Amennyiben egy állam nem akar vagy képes ezt biztosítani, úgy a szeptember 11. utáni gyakorlat szerint a területén történő fegyveres önvédelem nem ütközik a nemzetközi közösség heves ellenzésébe, sőt inkább hallgatólagos vagy néha kifejezett támogatásról beszélhetünk. Jól jelzi ezt a BT határozatokban, hogy nem ítélik el az országokat, csakis a békés rendezésért lépnek fel. Izraelt is csak a szükségesség-arányosság kritériumainak megsértése, így például a harci zónától távol eső célpontok – mint a bejrúti repülőtér – és állami infrastruktúra támadása miatt ítélte el a többi állam, azonban végig elismerve önvédelemhez való jogát. Egyedül a Nemzetközi Bíróság maradt egyértelműen konzervatív állásponton a kérdésben, és REINOLD szerint ez azt eredményezte, hogy a testület ítéletei és az állami gyakorlat egyre jobban távolodnak egymástól.⁹⁰ RADA elismeri, hogy az általa javasolt alternatív megoldás – vagyis, hogy ilyenkor az ENSZ BT állítson fel egy katonai missziót – jelenleg nem lehet valós opció, ő is arra a lehetőségre jut, hogy a sérelemmel azonos mértékű fellépés jelenthet megoldást.⁹¹ Érdekes kérdést vet fel, hogy az ilyenkor alkalmazott nem állami szereplő elleni önvédelem vajon sérti-e az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésben minősítésként megjelenő területi épséget, ami

⁸⁷ Zeray W. Yihdego: *Ethiopia's Military Action against the Union of Islamic Courts and Others in Somalia: Some Legal Implications*. In: The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 56, No. 3 (Jul. 2007), 666–676. o.

⁸⁸ Xan Rice-Suzanne Goldenberg: *How US forged an alliance with Ethiopia over invasion*. In: The Guardian 2007, január 13. Online: <http://www.theguardian.com/world/2007/jan/13/alqaida.usa> (Elérés ideje: 2014. 10. 10.)

⁸⁹ Rada Mátyás: i. m. 219. o.

⁹⁰ Theresa Reinold: i. m. 285. o.

⁹¹ Rada Mátyás: i. m. 219. o.

gyakorlatilag minden államhatáron átnyúló erőszakot jogellenessé tesz.⁹² Véleményem szerint az, hogy az állam nem gyakorol tényleges felügyeletet területének egy része felett azt eredményezi, hogy az önvédelem alkalmazásakor a fegyveres erőszak nem területi épsége megsértésére irányul, sőt a fegyveres nem állami szereplő gyengítésével hozzájárulhat a kormányzati fennhatóság visszaállításához. Ugyanakkor a fegyveres erők célállamban történő bevetése és állomásoztatása csakis az önvédelem idejére terjedhet ki. Ezt elfogadni látszott az iraki kormány a 2008-a törökországi Nap-hadművelet idején, és ez a kritérium megakadályozná, hogy így próbáljon egy állam jogszerűnek beállítani egy jogellenes fegyveres erőszakot.

2. 2. Bukott állam Szíria vagy Irak?

Mielőtt egyértelmű választ adunk a fentebbi kérdésre, érdemes a korábbi tanulságokat összegezni, és ezeket összevetni a két Iszlám Állam terjeszkedése által érintett állam területén kialakult helyzettel, hiszen a bukott állam kritériumait nem pontos megfogalmazás, hanem egy alakulóban lévő nemzetközi gyakorlat alakítja. Bukott államról akkor beszélhetünk, ha az állam központi kormányzata nem képes ellenőrizni az ország területének nagy részét, ahol különböző, mindenféle legitimitást nélkülöző fegyveres csoportok veszik át a hatalmat, saját kényük szerint igazgatva azt. Fellépésről az állami akarat hiánya miatt akkor beszélhetünk, ha a kormányt nem érdeklik a területén működő fegyveres csoportok, vagy pedig egyenesen támogatást és menedéket nyújt nekik, ám működésük felett nem bír semmilyen kontrollal, így de facto állami szervnek nem minősülnek. A vizsgálódásunk szempontjából legfontosabb a fellépni képtelenség, vagyis a nem állami szereplők lefegyverzésének elmaradása a szükséges eszközök hiánya miatt. A libanoni esetből láthatjuk, hogy széles körben elfogadott az a nézet, miszerint ekkor nem betudható az államnak a területén működő fegyveres csoportok működése.

Irakban a központi kormányzat az ország egyharmada felett veszítette el az ellenőrzést 2014-ben, mikor az ISIS harcosai hetek alatt ellenőrzésük alá vonták azt. A szunnita területen a szervezet megjelenése már önmagában azt jelzi, hogy komoly problémák voltak a síita kormány szerveinek itteni működésében, mivel az Iszlám Állam az ilyen területeken tudja stabilan megvetni a lábát.⁹³ Gyakorlatban nem is létezett helyi közigazgatás, ami már bizonyossá vált évekkel ezelőtt, amikor Törökország katonailag lépett fel az észak-iraki PKK harcosok ellen, mint azt fentebb már kifejtettük. Ugyanakkor a déli területeken Irak központi

⁹² Sulyok Gábor: i. m. 203. o.

⁹³ Trautmann Balás: i. m. 11. o.

kormányja megfelelően ellátja feladatait, képes garantálni állampolgárai számára nemcsak a javak elosztását, de a fizikai biztonságot is nagy létszámú, amerikai segítséggel kiképzett hadseregével, amely valójában eddig még nem szenvedett vereséget, hanem csupán egyes egységei bomlottak fel, de harc nélkül. Ezek alapján bukott államnak semmiképpen sem nevezhetjük Irakot, valamint fellépni nem akarónak sem nevezhetjük, hiszen az iraki hadsereg 2014 június-júliusában két sikertelenül végződő támadást is indított Tikrit városának visszafoglalásáért a dzsihádisták fegyveresektől, amelyből a második katasztrofális vereséggel ért véget.⁹⁴ Ez alapján a kormány fellépni képtelennek nyilvánítható, és az ezt belátva engedélyezte az iráni szárazföldi csapatoknak a területére lépést és segítségnyújtást, valamint összehangolja hadserege működését az amerikai légierő Iszlám Államra mért légicsapásaival.

Szíriában szintén elmondható az, hogy akárcsak Irakban, a központi kormányzat meggyengülése magával hozta az ISIS jelentős területnyerését az ország északkeleti részén. Az Asszad-rezsim nem képes ellátni a védelem felelősségét, vagyis megakadályozni területén a népiertást, háborús- és emberiség elleni bűncselekményeket, amelyek elkövetésével magát a kormányt is kapcsolatba hozták. Szíria szintén nem tekinthető bukott államnak, hiszen a gyakorlatban két kormány is van: a damaszkuszi és a Szír Nemzeti Tanács, amik az ország kétharmadát ellenőrzésük alatt tartják. Ugyanakkor kérdéses, hogy az Asszad-kormány esetén a fellépés az akarat vagy az eszközök hiánya miatt maradt el. Mint korábban is utaltunk rá, többször gyanúsították meg a kormányerőket, hogy nemcsak nem támadják az ISIS állásait, de még korlátozott együttműködést is folytatnak velük, például kőolajt vásárolnak tőlük, és rövid távon azonos a céljuk, vagyis a felkelők legyőzése. A kérdés azért fontos, mert az Egyesült Államok 2014 szeptemberétől kezdődő szíriai légicsapásai során arra hivatkozott, hogy „az államoknak meg kell tudniuk védeni magukat... amikor, mint amilyen a mostani eset, annak az államnak a kormánya, ahol a veszélyforrás található, képtelen vagy vonakodik megakadályozni, hogy területét ilyen támadásokra használják.”⁹⁵

Az amerikai érvelés, akárcsak a Bush-doktrína idején, összemosza a két esetet, amiknek fő különbségeit már korábban részletesebben tárgyaltuk. Mivel az amerikai beavatkozás előtt és azt követően a szír kormányerők folyamatosan támadták az Iszlám Állam állásait, ha korábban fenn is állt a vonakodás, mint a fellépés elmaradásának lehetséges oka,

⁹⁴ Jennifer Griffin: *Iraqi forces reportedly pull back from Tikrit amid fierce fighting with ISIS militants*. In: FoxNews, 2014. június 29. Online: <http://www.foxnews.com/world/2014/06/29/iraq-forces-battle-militants-for-control-key-northern-city-tikrit/> (Elérés ideje: 2014. 10. 17.); Mitchell Prothero: *Islamic State overwhelms Iraqi forces at Tikrit in major defeat*. In: Miami Herald, 2014. július 18. Online: <http://www.miamiherald.com/incoming/article1976074.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 17.)

⁹⁵ Michelle Nichols: *Exclusive: United States defends Syria airstrikes in letter to U.N. chief*. In: Reuters, 2014. szeptember 23. Online: <http://www.reuters.com/article/2014/09/23/us-syria-crisis-un-usa-exclusive-idUSKCN0HI22120140923> (Letöltés ideje: 2014. 10. 15.)

mostanra egyértelműen fellépni képtelennek minősíthetjük a szíriai kormány helyzetét. Ezt mutatja az, hogy az ország bizonyos, nagy kiterjedésű területei felett a damaszkuszi kormány nem rendelkezik fennhatósággal, és ugyanez a helyzet, ha a Szír Nemzeti Tanácsot tekintjük az ország legitim kormányának. Az innen kiinduló támadások semmiképpen sem tudhatók be a szír államnak, és a korábban levont tanulságokkal összegezve ez már alapot teremthet a korlátozott fegyveres erőszak alkalmazására.

3. A külföldi beavatkozás jogszerűsége

Az Iszlám Állam kalifátusát Irak egyharmadát elfoglaló fegyveres erő általi kihirdetésének hírére példátlan nemzetközi összefogás kezdődött el. A szeptember 15-én Párizsban tartott konferencián 26 ország vett részt, amelyek számára valamilyen formában biztonsági fenyegetést jelent az Iszlám Állam militáns, agresszív terjeszkedése. A konferenciára azonban nem hívtak meg két jelentős térségbeli szereplőt: Szíriát és Iránt, igaz utóbbival folytatnak ad-hoc módon egyeztetést. Szíria jó viszonyt ápol az iraki síita kormánnyal, légierije pedig több támadást is végrehajtott iraki ISIS célpontok ellen, annak ellenére, hogy az Egyesült Államok kormánya többször is elutasította az együttműködést.⁹⁶ Az alkalmi koalíció megegyezett arról, hogy légi támogatást nyújtanak, hírszerzési adatokat cserélnek, és egyúttal megerősítik a helyi erőket.⁹⁷ Az Egyesült Államok bejelentése alapján mintegy 40 állam, köztük öt közel-keleti támogatója erőfeszítéseiket, a terroristák bűvőhelyeinek megsemmisítését, a velük szemben álló szír felkelők és irakiak felfegyverzését, az ISIS-t segítő külföldi harcosok beáramlásának megakadályozást és végül pénzügyi forrásainak elapasztását.⁹⁸ Az alkalmi koalíciók nem szokatlanok a nemzetközi politikában, elég csak az öbölháborúban résztvevő államokra gondolni, jelen esetben azonban igen törékeny egységről beszélhetünk, hiszen régóta fagyos, vagy nyíltan ellenséges viszonyban lévő államok kerültek egy oldalra ebben a fegyveres konfliktusban, akiket ráadásul a még zajló szíriai polgárháború is élesen megoszt.⁹⁹ A dolgot a jelen időpontban fennálló viszonyokat veszi alapul, és mivel elsődlegesen jogi elemzés, nem kíván politikai jellegű feltételezésekbe bocsátkozni.

⁹⁶ Hasani Gittens-Abigail Williams: *Iraq Official Briefs Syria's Bashar al-Assad on ISIS Fight*. In: NBC News, 2014. szeptember 17. Online: <http://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/iraq-official-briefs-syrias-bashar-al-assad-isis-fight-n204806> (Elérés ideje: 2014. 10. 18.)

⁹⁷ Törös István: i. m. 10–11. o.

⁹⁸ Aru Pande–Carla Babb: *US: Syria Won't, Can't Stop Militant Safe Havens*. In Voa News 2014. szeptember 13. Online: <http://www.voanews.com/content/us-arab-partners-air-strikes-islamic-state-syria/2459099.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 15.)

⁹⁹ Törös István: i. m. 11. o.

Az 1945 utáni nemzetközi jog fontos alapelve a belügyekbe történő be nem avatkozás,¹⁰⁰ mivel korábban az intervenciók számos konfliktust szültek, és súlyosan rombolják egyes államok szuverenitását. Elég, ha arra gondolunk, hogy a XX. században lezajlott majdnem kétszáz felkelés és forradalom felénél került sor külföldi beavatkozásra, ezen esetek felében egynél több beavatkozó állammal, ezekből pedig gyakran nemzetközi konfliktus bontakozott ki.¹⁰¹ A Nemzetközi Bíróság a Korfu-szoros ügyében kimondta, hogy *„a beavatkozás állítólagos joga annak az erőszak-politikának a megnyilvánulása, amely a múltban a legsúlyosabb visszaélésekre adott lehetőséget, és így nincs helye a nemzetközi jogban... Mivel a dolgok természetéből fakadóan ez a legerősebb államok kiváltsága lenne, így könnyen vezethetne a nemzetközi igazságszolgáltatás kiüresedéséhez.”*¹⁰² Ezért főszabályként kimondhatjuk, hogy a más államokban történő beavatkozás sérti a nemzetközi jogot. A jogsértést kizáró tényezők között azonban szerepel a másik állam beleegyezése, amivel kivételt lehet teremteni a beavatkozást tiltó főszabály szerint. Ennek megfelelően a beavatkozni kívánó országnak a legnagyobb körültekintéssel kell eljárnia, méghozzá kodifikáció hiányában a nemzetközi szokásjog alapján. CASSESE szerint a jogszerű beavatkozás feltételei, hogy alkotmányosan beiktatott kormány egyértelmű és nyílt kéréssel forduljon a beavatkozóhoz, a kérés ad-hoc módon történjen¹⁰³ és a beavatkozás ne ütközzön az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdés szabályaiba (erőszak alkalmazásának tilalma), valamint a humanitárius jogba se ütközzön.¹⁰⁴ A felhatalmazás ezen kívül természetesen érkezhethet az ENSZ BT-től is, ami az Alapokmány VII. fejezetébe foglalt nemzetközi béke és biztonság megőrzésére vonatkozó speciális hatásköréből következik. Erre példaként láthatjuk a líbiai polgárháborús helyzetbe történő 2011-es NATO beavatkozást, amire az ENSZ BT 1973. számú határozatának be nem tartása után került sor.¹⁰⁵ Ebben a BT azonnali tűzszünetet rendelt el és felhatalmazást adott arra, hogy a civil lakosság védelme érdekében a külföldi megszállóerőt kivéve bármilyen eszközt alkalmazzanak. Mivel azonban vizsgálódásunk elsősorban az önvédelmi jog, mint kivétel szempontjából történik, így sokkal inkább az első esetet kell részletesebben elemeznünk.

Szíria esetén ez igen komplikált helyzetet teremt, hiszen az Egyesült Államok több más, a párizsi konferencián résztvevő országgal együtt a felkelőket ismeri el Szíria egyetlen

¹⁰⁰ ENSZ Közgyűlés 36/103. számú határozata az államok belügyeibe való beavatkozás tilalmáról (1981)

¹⁰¹ Egedy Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. Hvgorac, Budapest, 2007, 137. o.

¹⁰² Kajtár Gábor fordítása. Kajtár Gábor: i. m. 33. o.

¹⁰³ Ugyanis nehezen elképzelhető, hogy egy állam önként határozatlan vagy nagyon hosszú idejű felhatalmazást adjon egy másik államnak a beavatkozásra, kvázi lemondva függetlenségéről. Ilyenkor felmerül, hogy nem saját elhatározásából cselekszik.

¹⁰⁴ Zera Y. Yihdego: i. m. 668. o.

¹⁰⁵ ENSZ BT 1973. számú határozata, S/RES/1973 (2011)

legitim képviselőjének, azonban az ország területének nagy részét továbbra is az Asszad-kormányzat felügyeli. Ez esetben felmerülhet, hogy elegendő-e a beavatkozáshoz, ha a felkelőket irányító Szír Nemzeti Tanács kéréssel fordul hozzá, vagy ehhez szükséges a kormány hozzájárulása is. Ha a szomáliai etióp beavatkozást vesszük példának, ott nem volt meg az alkotmányos legitimáció, hiszen az átmeneti kormányt nem alkotmányban foglalt szabályok szerint választották meg, mégis jogszerűnek tekinthető a széles nemzetközi elismerés miatt mindaddig,¹⁰⁶ amíg az országban helyre nem áll a rend, amikor a leghamarabb demokratikus módon kell legitimálni a hatalmat. Szíriában ezzel szemben konkuráló kormányzatok léteznek, hiszen míg az ICU nem örvendett nemzetközi elismerésnek, az Asszad-kormányzatot továbbra is sok állam legitimnek ismeri el. Amennyiben az egyiktől kérés is érkezik, valószínűtlennek tűnik, hogy a másik megkérdés nélkül engedélyezi területe és légtere használatát katonai célokra. A koalíció országai számára a harcok Szíriára történő kiterjesztéséhez szükséges engedélyt Oroszország Damaszkusz hozzájárulásához köti.¹⁰⁷ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az ENSZ BT felhatalmazása még várat magára.

Az Egyesült Államok ezért változtatott stratégiáján: míg 2014 szeptemberéig csupán az iraki ISIS csapatokra és állásokra mért légi csapásokat, ekkortól kezdve azonban az Iszlám Állam által ellenőrzött szíriai területekre is kiterjesztette hadműveleteit, ötven célpontot támadva, és mintegy háromszáz embert megölve vagy megsebesítve. Az Obama-adminisztráció ezen ügyben jócskán okot ad a kritikára: semmiféle engedélyt nem kértek a szír kormánytól, aminek hadseregével sem működnek együtt, pusztán egy nappal korábban értesítették az állam ENSZ nagykövetét az amerikai beavatkozásról, valamint iraki diplomáciai csatornákon keresztül közölték Damaszkusszal, hogy ne támadja meg a gyakorlatilag légterét, és így szuverenitását megsértő amerikai vadászgépeket.¹⁰⁸ Ez jól mutatja, hogy bár a nem állami szereplők elleni önvédelem jogának helye van, könnyen olyan eset állhat elő, mint a mostani, mikor egy állam – jelen esetben az Egyesült Államok – pontosan úgy viselkedik, amire a Nemzetközi Bíróság a Korfu-szoros ügyében felhívta a figyelmet. Ezt Vlagyimir Putyin orosz elnök, az Asszad-rezsim legnagyobb nemzetközi támogatója, és a vonatkozó szabályrendszer Kelet-Ukrajnában történő alkalmazását már nem annyira szorgalmazó vezető is szóvá tette, aki egyértelműen a nemzetközi jog megsértésnek

¹⁰⁶ Zera Y. Yihdego: i. m. 669. o.

¹⁰⁷ Törös István: i. m. 11. o.

¹⁰⁸ Aru Pande-Carla Babb: *US: Syria Won't, Can't Stop Militant Safe Havens*.

nyilvánította az amerikai beavatkozást.¹⁰⁹ Ban Ki-moon ENSZ főtitkár ettől visszafogottabban nyilatkozott: „*tisztában vagyok vele, hogy a mai csapásokat nem a szír kormány közvetlen kérésére hajtották végre, de tudomásul veszem, hogy értesítették előtte*”.¹¹⁰ Egyúttal azt is megjegyezte, hogy ezek a területek már nem állnak a szír kormány tényleges ellenőrzése alatt, ami egybevág a korábbi fejezetekben megállapítottakkal. Ugyanakkor figyelembe véve a Libanonban 2006-ban végrehajtott izraeli fegyveres akció kapcsán született véleményeket, az egyoldalú amerikai beavatkozás tovább gyengítheti a damaszkuszi kormány helyzetét, ami az Egyesült Államok a mérsékelt felkelők irányába való elköteleződését tekintve már a be nem avatkozás elvének nyílt megsértése. Innen már nem olyan nehéz megértenünk, miért is tiltakozik olyan hevesen Oroszország az amerikai fellépés ellen.

A történelmi tapasztalatok alapján a nem állami szereplők által ellenőrzött államterületen e csoportok elleni önvédelem kialakuló gyakorlatába szerintem kiemelten fontos beemelni, hogy az csak akkor legyen legitimnek tekinthető és elfogadott, ha az nem vezet akárcsak indirekt beavatkozáshoz is egy nem nemzetközi fegyveres konfliktusba. Ez ugyanis elvezethet ahhoz az állapothoz, amit KAJTÁR felvázolt: a *ius ad bellum* nemzetközi jogi szabályozása erodálódásnak indul, és végső soron megszűnik a beavatkozás tilalma. A modern fegyveres konfliktusok esetében ugyanis gyakori, hogy a harcok áttérjednek a szomszédos államokra, elegendő szemügyre vennünk a Vietkong működését a vietnami háború alatt, és az erre adott elhibázott amerikai reakció végső soron az egész térség destabilizációjához vezetett.

3. 1. A klasszikus humanitárius intervenció elmélete

Az Iszlám Állam elődszervezeteit megalakulása óta jellemzi az intolerancia a síitákkal és a különböző vallási és etnikai kisebbségekkel szemben, aminek elkerülésére akkori szövetségük, az al-Kaida is többször felszólította aktuális vezetőjüket.¹¹¹ Szíriában és Irakban ezek a csoportok minden egyes elfoglalt településen üldözésnek vannak kitéve,¹¹² egyúttal az elfogott kormánykatonákkal is gyakran végeznek. Míg a szír és iraki szunnita

¹⁰⁹ AFR: *Vladimir Putin Says Islamic State Strikes Require Syria's Consent*. In: NDTV, 2014. szeptember 23. Online: <http://www.ndtv.com/article/world/vladimir-putin-says-islamic-state-strikes-require-syria-s-consent-596734> (Elérés ideje: 2014. 10. 15.)

¹¹⁰ Michelle Nichols: i. m.

¹¹¹ Törös István: i. m. 9. o.

¹¹² Human Rights Watch: *Iraq: ISIS Abducting, Killing, Expelling Minorities*. Online: <http://www.hrw.org/news/2014/07/19/iraq-isis-abducting-killing-expelling-minorities> (Elérés ideje: 2014. 10. 17.)

katonákat általában elengedik, az alavitákat és síitákat rövid időn belül kivégzik.¹¹³ Kérdésként merülhet fel, hogy igazolható-e az amerikai beavatkozás Szíriában a humanitárius intervenció elméletével, amelyet korábban már említettünk, mint az igazságos háború iskola egyik hivatkozási alapja.

A humanitárius intervenció elmélete már a 18-19. században megjelent, ám az ezzel kapcsolatos bizonytalanságok, elégtelen tételes jogi szabályozás és a kiforratlan emberi jogok miatt fogalmaztak meg az elmélettel szemben sokan ellenvetéseket. Az 1945 utáni nemzetközi jogban pontosabb fegyveres humanitárius intervencióról beszélünk, ami azért tartotta meg relevanciáját, mert az emberi jogok védelmére létrehozott békés mechanizmusok az extrém helyzetekben hatástalanok maradnak.¹¹⁴ Legnagyobb támogatója, REISMAN szerint a humanitárius intervenció alkalmazható, ha korlátozott céllal, korlátozott időtartamra és korlátozott eszközökkel történik, valamint nem áll rendelkezésre más rendezési út. Mivel szerinte az adott állam beleegyezését ugyanakkor mellőzhetőnek véli, ez egyúttal markáns különbséget jelentene a jelenlegi szokásjog szerinti intervenciótól, amivel később részletesebben is foglalkozunk. VERWEY véleménye is az, hogy az ilyen beavatkozás az ENSZ felhatalmazása és a célállam törvényes kormányának felkérésének mellőzésével történik.¹¹⁵ A cél elérése szempontjából logikusnak tűnik, hogy mellőzik a kormány beleegyezésének kikérését, mint kritériumot, hiszen ha az érintett az adott jelentős emberi jogsértésben, akkor valószínűtlen, hogy más államhoz felkéréssel fordulna - gyakorlatilag saját maga ellen kérve beavatkozást. Ugyanakkor ezek már jogon túli szempontok, és mint ilyet, csakis a jog eszközeivel lehet figyelembe venni, mint azt KAJTÁR is írja.¹¹⁶ Az általa megfogalmazottakkal egyetértve úgy vélem, a humanitárius okok mellé mindenképpen szükséges nemzetközi jogi alátámasztást találni, ezek ugyanis önmagukban nem adnak okot fegyveres erőszak alkalmazására.

Ez természetesen az elmélet támogatói számára is egyértelmű, így számos elmélet született arra, miként is igazolható jogilag a humanitárius intervenció. Az egyik ilyen az ENSZ BT felhatalmazása alapján megvalósuló, ugyanakkor nehezen egyeztethető össze a doktrína által megkívánt gyorsaság és az Alapokmány 42. cikkének ultima ratio jellege, amely megkívánja a 39-41. cikkek szerinti eljárást a fegyveres erők bevetése előtt.¹¹⁷ Megkísérelték

¹¹³ Ugyanakkor az Assad-rezsim bíróságai is bármikor halálra vagy súlyos szabadságvesztésre ítélik a felkelőket, pusztán a felkelésben való részvétel miatt. Bővebben lásd: Tom Ruys: *The Syrian Civil War and the Achilles' Heel of the Law of Non-International Armed Conflict*. In: 50 Stan. J. Int'l L. 247 2014, 427–280. o.

¹¹⁴ Sulyok Gábor: i. m. 49–50. o.

¹¹⁵ Sulyok Gábor: i. m. 56–57. o.

¹¹⁶ Kajtár Gábor: i. m. 104. o.

¹¹⁷ Bővebben lásd: Sulyok Gábor: i. m. 152–159. o.

az Alapokmány szelleméből is levezetni a doktrína alkalmazhatóságát, szembeállítva azt annak betűjével. Reisman szerint az ENSZ megjelenése nemhogy megszüntette, hanem egyenesen megerősítette a humanitárius intervenció intézményét. Az elmélet szerint az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése az erőszak és azzal való fenyegetés nem minden formáját zárja ki, csupán azt, ami a célállam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányul. Márpedig – érvelnek a doktrína támogatói – az emberi jogok masszív megsértése elleni fellépés ezek egyikébe sem tartozik.¹¹⁸ Ugyanakkor ez az értelmezés nem az Alapokmány szelleme szerinti: a két minősítés beemeléseivel ugyanis nem állt készítői szándékában a bekezdésben foglalt tilalom korlátozása.¹¹⁹ Az elmélet szokásjogi levezetése is aggályos, hiszen nemcsak a töretlen gyakorlat hiányzik, de az *opinio iuris* is az Alapokmányban lefektetett *kogens* általános erőszaktilalom alapján.¹²⁰ Látható tehát, hogy normatív szinten nem sikerült levezetni a humanitárius intervenció jogszerűségének igazolását, amely így nem is fogadható el jogos indokként.

3. 2. Állami védelem felelőssége

A humanitárius intervencióhoz szorosan kapcsolódik az állami védelem felelősségének (*Responsibility to Protect, R2P*) elmélete, amely az elmúlt tíz évben kezdett el kialakulni, válaszul arra, hogy a nemzetközi közösség nem tudott hatékonyan fellépni a jelentős emberi jogsértések ellen például Ruandában, Boszniában és Koszovóban. MOHAMED szerint Ruandában a beavatkozásra való politikai akarat hiánya, Boszniában pedig az elégtelen beavatkozás miatt negatív példa, míg a Koszovóban történt jogsértések először hívták fel először a figyelmet a humanitárius okokból történő az egyoldalú beavatkozásra, ahol Oroszország és Kína állandó BT tagok vétóval való fenyegetése miatt a NATO ENSZ felhatalmazás nélkül hajtott végre hetvenhét napig légi csapásokat a volt Jugoszlávia területén.¹²¹ Megjelenése ahhoz a morális dilemmához köthető, hogy a beavatkozás sértene a nemzetközi jogot, míg a be nem avatkozás „bűnrészessé” tenné az erről döntőket.¹²² Az elmélet képviselői az állami szuverenitást nem jogként, hanem kötelezettségként látják, amely alapján az államnak biztosítani kell az emberi jogokat területén, és amennyiben képtelen erre, abban az esetben a nemzetközi közösség beavatkozhat. A 2001-ben a kanadai miniszterelnök által létrehozott Nemzetközi Beavatkozási és Államszuverenitási Bizottság

¹¹⁸ Sulyok Gábor: i. m. 201–202. o.

¹¹⁹ Kajtár Gábor: i. m. 35. o.

¹²⁰ Sulyok Gábor: i. m. 211–214. o.

¹²¹ Saira Mohamed: *Taking Stock of the Responsibility to Protect*. In: 48 Stan. J. Int'l L. 319 2012, 321–323. o.

¹²² David Chandler: *R2P or Not R2P? More Statebuilding, Less Responsibility*. In: 2 Global Resp. Protect 161 2010, 161–166. o.

(International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS) által kidolgozott kritérium szerint a kollektív katonai fellépésre az indokot „az emberi lényekben okozott komoly és helyrehozhatatlan kár vagy annak küszöbön álló valószínű bekövetkezése” szolgáltatja, amelynek okai „előre megfontolt állami akció, vagy állami mulasztás vagy a fellépésre való képtelenség vagy bukott állami helyzet” lehetnek.¹²³ A 2005-ös világcsúcs záródokumentuma az R2P kapcsán azt fogalmazta meg, hogy „minden önálló állam kötelessége, hogy megvédje lakosságát a népirtástól, háborús bűncselekményektől, etnikai tisztogatástól és az emberiség elleni bűncselekményektől”.¹²⁴ Ban Ki-moon ENSZ főtitkár 2009-es jelentésében állt ki az elmélet mellett, ami szerint „megerősíti a tagállamok jogi kötelezettségét, hogy tartózkodjanak az erőszak használatától, kivéve, ha az összhangban van az Alapokmánnal”.¹²⁵

Alkalmazására több példa is hozható. Oroszország 2008-ban a védelmi felelősségre hivatkozva vetette be reguláris erőit Grúziában, mivel a kormány érvelése szerint a dél-oszét lakosság ellen népirtást készített elő a grúz kormány, és annak bekövetkezte közvetlenül fenyegetett. EVANS, az elmélet egyik atyjának véleménye szerint azonban ez az indokolás több szempontból sem elégitette ki a 2005-ös világcsúcson felállított kritériumokat.¹²⁶ Így a fentebb nevesített négy atrocitás bekövetzésének közvetlen fenyegetése nem volt bizonyított tény; nem bizonyos, hogy az elsődleges cél e cselekmények megakadályozása, nem pedig valamilyen külpolitikai előny megszerzése volt; alkalmazására nem utolsó lehetőségként került sor, mivel az ENSZ BT-ben lehetőség lett volna megegyezni. Továbbá húszezer katona bevetése, a tengeri blokád és városok támadása a levegőből nem volt arányos; valamint érvelése szerint az akció több kárt, mint hasznot hozott a menekültek számának növekedésével és a dél-oszét szeparatista válaszakciókkal.¹²⁷ Ez az eset ugyanakkor véleményem szerint rámutat az elmélet alkalmazásának főbb buktatóira, így arra, hogy az elmúlt évtizedekben számos fegyveres agressziót hajtottak már végre állampolgárok védelmének ürügyén. A védelmi felelősség alkalmazására sokkal szélesebb körben elismert esetként hozható a korábban már említett BT 1973. számú határozat, ami kifejezetten a civilek védelme érdekében hozta létre a repüléstilalmi zónákat Líbia felett, és engedélyezte a fegyveres erő alkalmazását a Kadhafi-kormány ellen. Ugyanakkor a határozatban nem jelent

¹²³ Jutta Brunnée–Stephen J. Toope: *The Responsibility to Protect and the Use of Force: Building Legality?* In: 2 Global Resp. Protect 191 2010, 195. o.

¹²⁴ Saira Mohamed: i. m. 326–327. o.

¹²⁵ Saira Mohamed: i. m. 329. o.

¹²⁶ Gareth Evans: *Russia, Georgia and The Responsibility to Protect*. In: 1 Amsterdam L.F. 25 2008-2009, 25-26. o.

¹²⁷ Gareth Evans: i. m. 27. o.

meg az állami védelem felelőssége a nemzetközi közösség, csakis Líbia vonatkozásában, amelynek védenie kell saját állampolgárait.¹²⁸ Ezek alapján túlzónak tűnik azok véleménye, akik szerint a BT határozat az elmélet elfogadását jelenti, hiszen annak legfontosabb részét, a nemzetközi beavatkozás kötelezettségével nem foglalkozik. Egyúttal az Obama-adminisztráció is csupán másodlagos érvként használta a líbiai beavatkozás során, Kadhafi leváltását egyáltalán nem az alapvető jogokkal alátámasztva.¹²⁹ Az elmélet korlátozott formája azonban láthatóan egyre nagyobb elismertséget élvez, fontos azonban megjegyeznünk, hogy az Egyesült Államok nem erre, hanem az önvédelem jogára hivatkozva alkalmazott fegyveres erőt Szíriában az Iszlám Állam ellen. Az állami védelem felelőssége elméletének alakulását sok vita övezi annak kezdete óta, koncepciója jelen formában szerintem nem fogja kiállni az idő próbáját. Mint a grúziai események is mutatják, szemben egy nem állami szereplő által végrehajtott fegyveres támadással, a népiirtás előkészítése szinte bizonyíthatatlan kritérium, és így a védelmi felelősség elvének alkalmazása hatalmas rést nyit az általános háborúindítás rendszerén. Éppen ezért a jövőben a humanitárius beavatkozás újraélesztésére tett kísérletek helyett az állami önvédelem doktrínáját kell megerősíteni, a humanitárius megfontolásokat pedig az ENSZ BT döntési jogkörében hagyni.

¹²⁸ Saira Mohamed: i. m. 331–332. o.

¹²⁹ Saira Mohamed: i. m. 337. o.

Összefoglalás

Az állami önvédelem jogánál sokáig nem volt kérdéses, hogy az csupán más állam ellen irányulhat, annak agressziója esetén, ám ma már a fegyveres konfliktusok átalakulásával egyre szélesebb az egyetértés, hogy nem állami szereplők ellen is lehetőséget kell teremteni erre. Úgy hiszem az önvédelem lehetőségét kiterjesztő elméletek fejlődésében az Iszlám Állam kikiáltásának legalább akkora szerepe lehet majd, mint korábban szeptember 11-nek, hiszen bár korábban is volt rá példa, hogy államok a terror eszközhöz nyúljanak, arra még nem, hogy a terrorizmus jelentkezzen az állammá válás igényével. Ez a lépés pedig azt is megmutatta, miféle kihívásokat tartogat a 21. század az 1945 után kialakult nemzetközi jognak.

Amennyiben azonban a nemzetközi közösség lebontja a fegyveres erőszak alkalmazásának az egyik korlátját, mindenképpen meg kell erősítenie a többi, továbbra is minél szűkebb kivételként való alkalmazásként tekintve az önvédelemre, máskülönben ez az Alapokmány szellemiségének végét, és az 1945 előtti állapotok visszatérését jelentheti a nemzetközi politikában. Kiemelten fontos, hogy figyelembe vegyünk a 2001 utáni gyakorlatot, és különösen az Iszlám Állam elleni fellépésből levonható tanulságokat. Így fontosnak tartom, hogy a szükségesség és arányosság továbbra is mereven kerüljön értelmezésre, az azonnaliság kritériumának változatlan megtartására, valamint arra, hogy csak akkor nyíljon lehetőség az ilyen önvédelemre, ha a célállam nem tud fellépni a területén működő nem állami szereplő ellen. Az Egyesült Államok most szeptemberi szíriai beavatkozásának példája jól mutatja, különösen tekintettel kell lenni arra, hogy az önvédelem ne jelentsen egyúttal beavatkozást egy másik állam belügyeibe, jobb pozícióba hozva ez által az egyik felet egy nem nemzetközi konfliktusban. Az időbeliség kritériumának olyan értelemben is meg kell jelennie, hogy a védelmi helyzetben lévő állam csupán addig folytathat katonai műveleteket a célállam területén, amíg a fenyegetés fennáll, utána a célállam számára biztosítani kell, hogy ismételt ellenőrzése alá tudja vonni a területet.

A humanitárius intervenciót, mint az igazságos háború újjáélesztését azonban továbbra is el kell vetnünk, mivel az egyértelműen az 1945 utáni *ius ad bellum* rendszerének teljes eróziójához vezetne. Bár súlyos emberi jogsértések fűződnek az ISIS nevéhez, és sok százezren menekültek el, mert vallásuk vagy nemzetiségük miatt üldöztetést szenvedtek, a fegyveres erőszak alkalmazásának a jogalapja az Alapokmány 51. cikke szerinti önvédelem. Ugyanakkor az ezek keltette nemzetközi felháborodás mégis fontos következményekkel járhat: évtizedek óta nem volt ilyen közel a független Kurdisztán létrehozásának a lehetősége.

Irodalomjegyzék

- Alex J. Bellamy: *When is it Right to Fight? International Law and Jus ad Bellum*. In: Journal of Military Ethics, Vol. 8, No. 3, 231245, 2009, 231–245. o.
- Benke József: *Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember – A nemzetközi terrorizmusról*. Magvető Kiadó, Budapest, 1989
- Bowlby, Chris: *Merre tart Irak?* In: BBC History 2014/10. szám, 18–19. o.
- Brownlie, Ian: *Principles of Public International Law*. University Press, Oxford, 1998
- Brunnée, Jutta–Toope, Stephen J.: *The Use of Force: International Law after Iraq*. In: The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 53, No. 4 (Oct., 2004), 785–806. o.
- Brunnée, Jutta–Toope, Stephen J.: *The Responsibility to Protect and the Use of Force: Building Legality?* In: 2 Global Resp. Protect 191 2010, 191–212. o.
- Caris, Charles C.-Reynolds, Samuel: *Middle East Security Report 22. – ISIS Governance in Syria*. Institute for the Study of War, 2014. július. Online: http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISIS_Governance.pdf (Elérés ideje: 2014. október 5.)
- David Chandler: *R2P or Not R2P? More Statebuilding, Less Responsibility*. In: 2 Global Resp. Protect 161 2010, 161–166. o.
- Egedy Gergely: *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. Hvgorac, Budapest, 2007
- Evans, Gareth: *Russia, Georgia and The Responsibility to Protect*. In: 1 Amsterdam L.F. 25 2008-2009, 25-28. o.
- Gardam, Judith G.: *A Role for Proportionality in the War on Terror*. In: Nordic Journal of International Law 74: 2005, 3–25. o.
- Guillaume, Gilbert: *Terrorism and International Law*. In: The International Comparative Law Quarterly, 2004=3. szám, 537–538. o.
- Horváth Andor: *A nemzetközi jog felbomlása*. In: Korunk 2006/4. szám, Online: <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2006&honap=4&cikk=8172> (Elérés ideje: 2014. 12. 01.)
- Kajtár Gábor: *A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban*. PhD értékezés, 2014
- Kecskés Gábor: *Az iraki háború a ius ad bellum tükrében*. In: Állam- és jogtudomány, 2007/1. szám, 149–179. o.
- Kecskés Gábor: *Az iraki háború mint az amerikai kormányzat terrorizmus elleni harcának eszköze*. In: Rendészeti Szemle 2009/9. szám, 111–130. o.
- Marsavelski, Aleksandar: *The Crime of Terrorism and the Right of Revolution in International Law*. In: 28 Conn. J. Int'l L. 243 2012-2013, 243–295. o.
- Miklósi Zoltán: *A terrorizmus elleni „háború” és az emberi jogok*. In: Fundamentum 2004/3. szám 43–49. o.
- Mohamed, Saira: *Taking Stock of the Responsibility to Protect*. In: 48 Stan. J. Int'l L. 319 2012, 319–339. o.

- Murphy, Sean D.: *Self-Defense and the Israeli Wall Advisory Opinion: An Ipse Dixit from the ICJ?* In: The American Journal of International Law, Vol. 99, No. 1 (Jan., 2005), 62–76. o.
- Naert, Frederik: *The Impact of the Fight Against International Terrorism on the Ius ad Bellum After '11 September'*. In: 43 Mil. L. & L. War Rev. 55 2004, 57–110. o.
- Paust, Jordan J.: *Self-Defense Targetings of Non-State Actors and Permissibility of U.S. Use of Drones in Pakistan*. In: 19 J. Transnat'l L. & Pol'y 237 2009-2010, 237–280. o.
- Rada Mátyás: *A terrorizmus elleni állami önvédelem – kiállja-e a betudhatóság az idő próbáját?* In Jogi tanulmányok, 2012/2. kötet, 211–221. o.
- Reinold, Theresa: *State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11*. In: American Journal of International Law, 2011/2. szám, 248–286. o.
- Sofaer, Abraham D.: *Terrorism as War*. In: Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), Vol. 96 (MARCH 13-16, 2002), 254–259. o.
- Sulyok Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004
- Taft, William H. IV: *Preemptive Action in Self-defense*. In: Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), Vol. 98 (MARCH 31-APRIL 3, 2004), 331–333. o.
- Trautman Balázs: *Irak szétesőben?* In: Magyar Honvéd, 2014/9. szám 8–9. o.
- Törös István: *Kényszerházasság*. In: Magyar Honvéd 2014/10. szám, 8–11. o.
- Valki László: *A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog*. In: Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig, SVKH-CHARTAPRESS, Budapest, 2002, 116. o.
- Williamson, Myra: *Terrorism, War and International Law: The Legality of the Use of Force Against Afghanistan in 2001*. Ashgate Publishing, 2013
- Wlaz, Aureliusz: *Preclusion of Wrongfulness of the Use of Force*. In: 13 Int'l Comm. L. Rev. 125 2011, 125–146. o.
- Yihdego, Zeray W.: *Ethiopia's Military Action against the Union of Islamic Courts and Others in Somalia: Some Legal Implications*. In: The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 56, No. 3 (Jul. 2007), 666–676. o.
- Yoo, John C.: *International Law and the War in Iraq*. In: The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 3 (Jul., 2003), 563–576. o.
- John C. Yoo: *Force Rules: UN Reform and Intervention*. In: 6 Chi. J. Int'l L. 641 2005-2006, 641–661. o
- *New U.S. National Defense Strategy Warns of Weak and Failing States, Emphasizes Alliances, Decries U.S. Opponents' Resort to International Law and Institutions*. In: The American Journal of International Law, Vol. 103, No. 1 (Jan., 2009), 142–144. o.

Hivatkozott határozatok és ítéletek

- Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. Congo v. Uganda), 2005 ICJ Rep. 168, paras 29-31, 48-50 (Dec. 19.)
- Corfu Channel (UK v. Alb.), 1949 ICJ Rep. 4, 22. o. (Apr. 9.)

- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ, Rep., 2004, 139.
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nic. v. USA), Merits, Judgment. ICJ Rep. 1986, 14. o.
- ENSZ BT S/PV. 5492 (2006)
- ENSZ BT S/PV. 5898 (Resumption 1) (2008)
- ENSZ BT 262. határozata, S/RES/262 (1968)
- ENSZ BT 1368. határozata, S/RES/1368 (2001)
- ENSZ BT 1701. határozata, S/RES/1701 (2006)
- ENSZ BT 1973. számú határozata, S/RES/1973 (2011)
- ENSZ Közgyűlés 2625. határozata (1970), Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, A/RES/2625 (XXV.)
- ENSZ Közgyűlés 36/103. számú határozata az államok belügyeibe való beavatkozás tilalmáról, A/RES/36/103 (1981)

Újságcikkek

- AFR: *Vladimir Putin Says Islamic State Strikes Require Syria's Consent*. In: NDTV, 2014. szeptember 23. Online: <http://www.ndtv.com/article/world/vladimir-putin-says-islamic-state-strikes-require-syria-s-consent-596734> (Elérés ideje: 2014. 10. 15.)
- Alfred, Charlotte: *The Strange Irony Hidden Among The Highest Ranks Of ISIS*. In: The Huffington Post, Online: http://www.huffingtonpost.com/2014/09/12/isis-baathist-alliance_n_5792172.html (Elérés ideje: 2014. október 5.)
- Gittens, Hasani-Williams, Abigail: *Iraq Official Briefs Syria's Bashar al-Assad on ISIS Fight*. In: NBC News, 2014. szeptember 17. Online: <http://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/iraq-official-briefs-syrias-bashar-al-assad-isis-fight-n204806> (Elérés ideje: 2014. 10. 18.)
- Griffin, Jennifer: *Iraqi forces reportedly pull back from Tikrit amid fierce fighting with ISIS militants*. In: FoxNews, 2014. június 29. Online: <http://www.foxnews.com/world/2014/06/29/iraq-forces-battle-militants-for-control-key-northern-city-tikrit/> (Elérés ideje: 2014. 10. 17.)
- Human Rights Watch: *Iraq: ISIS Abducting, Killing, Expelling Minorities*. Online: <http://www.hrw.org/news/2014/07/19/iraq-isis-abducting-killing-expelling-minorities> (Elérés ideje: 2014. 10. 17.)
- Nichols, Michelle: *Exclusive: United States defends Syria airstrikes in letter to U.N. chief*. In: Reuters, 2014. szeptember 23. Online: <http://www.reuters.com/article/2014/09/23/us-syria-crisis-un-usa-exclusive-idUSKCN0HI22120140923> (Letöltés ideje: 2014. 10. 15.)
- Pande, Aru- Babb, Carla: *US: Syria Won't, Can't Stop Militant Safe Havens*. In Voa News 2014. szeptember 13. Online: <http://www.voanews.com/content/us-arab-partners-air-strikes-islamic-state-syria/2459099.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 15.)
- Prothero, Mitchell: *Islamic State overwhelms Iraqi forces at Tikrit in major defeat*. In: Miami Herald, 2014. július 18. Online:

- <http://www.miamiherald.com/incoming/article1976074.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 17.)
- Rice, Xan-Goldenberg, Suzanne: *How US forged an alliance with Ethiopia over invasion*. In: The Guardian, 2007. január 13. Online: <http://www.theguardian.com/world/2007/jan/13/alqaida.usa> (Elérés ideje: 2014. 10. 10.)
 - Withnall, Adam: *Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with 'restoration of caliphate' in Middle East*. In: The Independent, 2014. június 30. Online: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 08.)
 - *Exclusive: Top ISIS leaders revealed*. In: Al Arabiya News, 2014. február 13. Online: <http://english.alarabiya.net/en/News/2014/02/13/Exclusive-Top-ISIS-leaders-revealed.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 14.)
 - *ISIS unveils 'cabinet' lineup: report*. In: Al Arabiya News, 2014. július 11. Online: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/07/11/Check-out-Baghdadi-s-new-ISIS-cabinet.html> (Elérés ideje: 2014. 10. 14.)